

VEDA
vydavateľstvo
Slovenskej
akadémie
vied

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED
Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra

RECENZENTI

Prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc.

Prof. PhDr. Ivor Ripka, DrSc.

Publikácia vznikla s podporou grantového projektu VEGA Lexika slovenských terén-
nych názvov č. 2/0019/20 grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu
a športu SR a Slovenskej akadémie vied VEGA.

© Anna Ramšáková

© Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2020

ISBN 978-80-224-1845-4

J A Z Y K O V E D N É Š T Ú D I E & XXXVII

Nárečia horných Kysúc v okrese Čadca

Anna Ramšáková

VEDA
vydavateľstvo
Slovenskej
akadémie
vied
Bratislava
2020

Venujem rodičom a najbližšej rodine

OBSAH

Úvod	11
I. Z dejín výskumu	27
A) Prvé správy a poznatky	27
B) Tridsiate roky 20. storočia	28
C) Od povojnového obdobia až po súčasnosť	30
II. Fonologický systém nárečí v okrese Čadca	37
A) Vokálny systém	37
1. Fonéma <i>a</i> a alofóna <i>ä</i>	41
1.1 Hláska <i>a</i>	41
I) za psl. <i>a</i>	41
II) za psl. <i>e, ě</i>	42
III) za psl. <i>ѣ, я</i> a <i>ѣ, я</i>	43
IV) za psl. <i>ę</i>	43
V) za psl. <i>tort-</i> a <i>tolt-</i>	43
1.2 Hláska <i>ä</i>	44
I) za psl. <i>a</i>	44
II) za psl. <i>e</i>	44
III) za psl. <i>ę</i>	44
2. Fonéma <i>e</i> a alofóna <i>ə</i>	44
2.1 Hláska <i>e</i>	44
I) za psl. <i>e, ě</i> a za pôvodné <i>e</i>	44
II) za psl. <i>ѣ, ѣ</i>	45
III) ako vkladný vokál v skupine <i>K + r, l, m, n</i>	45
IV) za psl. <i>ę</i>	46
2.2 Hláska <i>ə</i>	46
I) za psl. <i>ě</i>	46
II) za psl. <i>ѣ, ѣ</i>	46
III) ako vkladný vokál v skupine <i>K + r, l, m, n</i>	45
3. Fonémy <i>y</i> a <i>i</i> a alofóna <i>y</i>	46
3.1 Hláska <i>y</i>	47
I) za psl. <i>y</i> a za pôvodné <i>y</i>	47
II) za psl. <i>i</i> a za pôvodné <i>i</i>	47
III) za psl. <i>e, ě</i>	47
IV) za psl. <i>ѣ, ѣ</i> a <i>-ѣ, ѣ</i>	48
V) za psl. <i>ę</i>	48
3.2 Hláska <i>i</i>	48
I) za psl. <i>i</i>	48
II) za psl. <i>y</i>	49
III) za psl. <i>e, ě</i>	49
4. Fonémy <i>o</i> a <i>ø</i> a alofóna <i>ø</i>	49
4.1 Hláska <i>o</i>	50
I) za psl. <i>o</i>	50
II) za psl. <i>oŕt-</i> a <i>olt-</i> , za psl. <i>tort-</i> a <i>tolt-</i>	50
III) za psl. <i>a</i> a za pôvodné <i>a, ā</i>	50
IV) za psl. <i>e</i>	51

V) za psl. ěja	51
VI) za psl. ě	51
4.2 Hláska <i>o</i>	51
I) za psl. o	51
II) za psl. oĭt-	52
III) za psl. e	52
IV) za psl. ě a -ęti	52
V) za psl. o a -ojō	52
5. Fonéma <i>u</i>	53
5.1 Hláska <i>u</i>	53
I) za psl. u a za pôvodné u	53
II) za psl. o	53
III) za psl. slabičné <i>ɹ</i>	53
5.2. Hláska <i>u</i>	53
B) Konsonantický systém	54
1. Fonémy <i>n, ŋ, l, l'</i>	57
1.1 Hláska <i>n</i>	57
I) za psl. n	57
II) za psl. n po depalatalizácii staršieho <i>ŋ</i>	57
1.2 Hláska <i>l</i>	58
I) za psl. l	58
II) za psl. l po depalatalizácii staršieho <i>l'</i>	58
III) za psl. slabičné <i>ɹ</i>	58
1.3 Hlásky <i>ŋ</i> a <i>l'</i>	58
I) za psl. n, l	58
II) za pôvodné l	58
III) za psl. l + i	59
2. Fonémy <i>z, z', ž, ž', s, s', š, š', ʒ, ʒ', ʒ̣, ʒ̣', c, c', č, č'</i>	59
2.1 Fonémy <i>z, z', ž, ž', s, s', š, š'</i>	59
I) <i>z, s</i> za pôvodné <i>z, s, ž, š</i>	59
II) <i>ž, š</i> za pôvodné <i>z, s</i>	59
III) <i>ž, š</i> za pôvodné <i>z, s, ž, š</i>	60
IV) <i>z', s'</i> za pôvodné <i>z, s</i>	60
V) <i>ž, š</i> za pôvodné <i>ž, š</i>	60
2.2 Fonémy <i>ʒ, ʒ', ʒ̣, ʒ̣', c, c', č, č'</i>	60
I) <i>ʒ, ʒ', ʒ̣, ʒ̣', c, c', č, č'</i> a hláska <i>ž</i>	60
II) <i>c</i> za pôvodné <i>t'</i> a <i>č</i>	61
III) <i>č</i> za pôvodné <i>č</i>	61
IV) <i>ʒ</i> za pôvodné <i>d'</i>	61
3. Fonémy <i>b, p, m, v</i> a alofóny <i>b̥, p̥, m̥, v̥</i>	61
3.1 <i>b, p, m, v</i> za psl. b, p, m, v, za pôvodné b, p, m, v a za psl. bj	61
3.2 <i>b̥, p̥, m̥, v̥</i> za psl. b, p, m, v a za psl. bj, mj, vj	62
3.3 <i>bj, pj, mj, vj</i> a <i>b̥i, p̥i, m̥i, v̥i</i> za pôvodné b, p, m, v	62
4. Fonémy <i>r, ʀ</i> a alofóny <i>r', ʀ', ʀ̣, ʀ̣'</i>	62
4.1 Hláska <i>r</i>	62
I) za psl. r	62
II) za psl. slabičné <i>ɹ</i>	63
4.2 Hláska <i>r'</i> za psl. r	63
4.3 Hláska <i>ʀ</i> za psl. r	63

4.4	Hláska <i>r</i> za psl. slabické <i>r</i>	63
5.	Hláska <i>k</i>	63
	I) za psl. <i>k</i>	63
	II) ako výsledok zmeny $x > k$	63
6.	Hláska <i>x</i> za psl. <i>ch</i>	64
7.	Hláska <i>g</i> za psl. <i>g</i>	64
8.	Hláska <i>h</i> za psl. <i>g</i>	64
9.	Hláska <i>v</i> za psl. <i>v</i>	64
10.	Hláska <i>f</i> za pôvodné <i>f</i>	64
11.	Hláska <i>u</i> za psl. <i>l</i> a za neskoršie <i>l</i>	64
12.	Hlásky <i>t</i> , <i>d</i>	64
13.	Hláska <i>j</i> za psl. <i>j</i> a za pôvodné <i>j</i>	64
C)	Fonologická rovina v jednotlivostiach	65
1.1	Hlásky <i>e</i> , <i>a</i> a <i>i</i> , <i>y</i>	66
1.2	Hlásky <i>o</i> , <i>o</i> a <i>u</i>	78
1.3	Striednice za nosovky a hláska <i>ä</i>	84
1.4	Pernice, jotácia a konsonantická mäkkostná korelácia	97
1.5	Samohláskové dispalatalizácie	101
1.6	Výsledok zmien psl. skupín <i>tort-</i> , <i>tolt-</i> a <i>ořt-</i> , <i>ořt-</i>	104
1.7	Hlásky <i>r</i> , <i>r'</i> , <i>ř</i> , <i>r</i>	106
1.8	Laterály a fonéma <i>u</i>	110
1.9	Sykavky a mazurenie	114
1.10	Periférne prvky vokálnych štruktúr ako rezíduum	121
III.	Morfologický systém nárečí v okrese Čadca	123
	Ohybné slovné druhy	123
1.	Substantíva	123
1.1	Nominatív plurálu maskulín	124
1.1.1	Životné osobné maskulína	124
1.1.2	Životné neosobné a neživotné maskulína	126
1.1.3	Zhrnutie	128
1.2	Genitív singuláru <i>gazdy</i>	129
1.3	Datív a lokál singuláru <i>xlapovi</i> , <i>gazdovi</i> , <i>koňovi</i> ; <i>panu Bogu</i> ; <i>psu</i>	130
1.4	Akuzatív singuláru <i>gazde</i> ; <i>babe</i> , <i>žyfke</i> , <i>proše</i> ; <i>lavə</i> ; Akuzatív a inštrumentál singuláru <i>širotu</i> , <i>kašu</i>	132
1.5	Akuzatív singuláru <i>voda</i> , <i>krava</i> , <i>izba</i>	133
1.6	Datív a lokál singuláru <i>rynce</i> , <i>nože</i> ; <i>mlođuši</i>	136
1.7	Inštrumentál singuláru <i>xlapem</i> , <i>gazdem</i> ; <i>vozem</i> , <i>tydňem</i> ; <i>žyďem</i> , <i>muzykantəm</i> ; <i>masləm</i> ; <i>suknem</i> , <i>poľem</i> , <i>žyfčackem</i> , <i>čel'ačem/čel'ynckem</i>	138
1.8	Inštrumentál singuláru a datív plurálu <i>babəm</i> , <i>neželəəm</i> , <i>dloňəm</i> , <i>koščəm</i> ; Datív plurálu <i>xlopəm</i> , <i>gazdəəm</i> , <i>vozəm</i> , <i>tydňəm</i> ; <i>žečəm</i> ; <i>bet'lehemcom</i> ; <i>šl'ifkom</i> ; <i>čel'ackom</i> ; <i>cetkam</i> ; <i>uxam</i>	140
1.9	Genitív plurálu <i>muzikantəf</i> , <i>gazdof</i> , <i>babəf</i> ; <i>mjanəf</i> , <i>rokoj</i> ; Genitív a akuzatív plurálu <i>muzikantox</i>	142
1.10	Lokál a akuzatív plurálu <i>našyx dobryx kisuckix xlopax</i> ; <i>o babax</i> ; <i>o žečəx</i> ; <i>našyk dobryk kisuckik xlopak</i> ; <i>o babak</i> ; <i>o kopytkak</i> ; <i>našix dobrix kisuckix sinox</i>	144
2.	Adjektíva, pronominá, numeráliá	148
2.1	Nominatív singuláru <i>naso pyrso xudobno baba</i> ; <i>druha dobra baba</i> ; Nominatív a akuzatív singuláru <i>oparena maslo</i>	148

2.2	Akuzatív a inštrumentál singuláru <i>bohatu petrušku</i> ; Inštrumentál singuláru <i>skromnŋm mamqŋm</i> ; Akuzatív singuláru <i>skromnŋm mamke</i>	150
2.3	Akuzatív a genitív singuláru <i>drugigo, veľkigo; veľkego, mlodego; mlodego</i>	151
3.	Verbá	153
3.1	Prvá osoba singuláru a plurálu prézenta a futúra <i>robim/zrobim; robime/zrobime; robimə/zrobimə</i>	153
3.2	Tretia osoba plurálu prézenta <i>varu; vara; rozumä; varŋm/varom</i>	154
3.3	Sloveso byť v prvej osobe singuláru a plurálu préterita	156
IV.	K toponymii v okrese Čadca	159
	Záver	173
	Zoznam skúmaných lokalít	190
	Nárečová diferenciácia skúmanej oblasti (mapa)	191
	Nárečové texty	192
	Kysucké goralské nárečia	194
	Čierne (text 1. – 5.)	194
	Skalité (text 6. – 10.)	197
	Svrčinovec (text 11. – 12.)	201
	Oščadnica (text 13. – 14.)	203
	Goralská časť Čadečky (text 15. – 17.)	205
	Horelica (text 18.)	206
	Pomedzné hornokysucké nárečia	207
	Makov (text 19.)	207
	Kelčov (text 20.)	207
	Klokočov (text 21. – 22.)	208
	Korňa (text 23.)	211
	Olešná (text 24. – 25.)	211
	Staškov (text 26. – 28.)	212
	Podvysoká (text 29.)	214
	Raková (text 30. – 31.)	214
	Milošová (text 32. – 33.)	216
	Zoznam nárečových textov	217
	Súčasná triednica za praslovanské samohlásky v rámci vymedzenej oblasti	218
	Transkripčné systémy foném <i>e, i, y, o</i> a ich alofón	219
	Doterajšie transkripčné systémy platné pre pomedzné hornokysucké dialekty	219
	Doterajšie transkripčné systémy platné pre kysucké goralské dialekty	220
	Literatúra	221
	Literatúra podľa skratiek	230
	Pramene a on-line verzie prameňov	231
	Všeobecné skratky	231
	Iné znaky a symboly	231
	Summary	233
	Streszczenie	237

Úvod

Územie kysuckej jazykovej (nárečovej) oblasti predstavuje **priestor intenzívnych jazykových kontaktov** pôvodom blízkych slovanských jazykov (nárečí). Po celé storočia sa tu stretávali viaceré slovanské etniká, stretávali a prelínali sa tu kultúrne prvky prichádzajúce zo všetkých strán. O tejto skutočnosti svedčí samotná história regiónu už od čias vzniku prvých osád, jeho valašského a kopaničiarskeho spôsobu osídľovania, stretu rozličných kolonizačných prúdov, ktoré prispeli k utváraniu špecifického charakteru kraja. Početné toponymá, vyskytujúce sa v kysuckej oblasti, svedčia o niekdajšom spôsobe života pôvodných obyvateľov. Ich interpretácia poukazuje na charakter a ráz regiónu. Poskytuje možnosť odkrývať a identifikovať nielen historické súvislosti, pôvod obyvateľstva, ale aj ťažkosti a peripetie osídľovania kysuckého kraja. Ľudia tu ešte aj dnes žijú dedinským spôsobom života, hospodária na svojej pôde, zachovávajú si pôvodnú kultúru a s ňou i reč (nárečie). I v súčasnosti najstaršie autochtónne obyvateľstvo si spomína na časť staršej lexiky, späté s niekdajším spôsobom života, aj keď dnes už nie je súčasťou ich každodennej slovnej zásoby.

Okrajovosť územia horných Kysúc¹ v okrese Čadca² umožnila petrifikovať pôvodný stav nárečí, v ktorých sa zachovali príznačné archaizmy odrážajúce starší vývinový stav, všeobecne rozšírený v okolitých nárečiach. Izoglosy v tejto dialektovej oblasti spravidla nerešpektovali a nerešpektujú etnické hranice a nekryjú sa so štátnymi hranicami. Niet tu ostrej hranice medzi dialektami. Výskum nárečových vývinových tendencií v oblasti ukazuje na prirodzené vzájomné plynulé prechody jazykových javov z jednej skupiny nárečí do druhej a naopak, ktoré sú prvotne výsledkom mimojazykových okolností. Tie sú dané spoločensko-politickými historickými udalosťami, nestálosťou vymedzenia štátnych hraníc v čase osídľovania oblasti, preskupovaním obyvateľstva. Navyše, nemožno zabúdať na geomorfologické danosti regiónu.

Spoločným znakom nárečí horných Kysúc v okrese Čadca je ich spoločný pôvod, ich príslušnosť k západoslovanským jazykom. Prirodzené vývinové nárečové osobitosti oblasti sa odrážajú v dichotómii jej nárečovej diferenciácie. Na jednej strane je to oblasť pomedzných hornokysuckých nárečí, ktoré tradičná slovenská dialektológia

¹ Na pozadí historického a onomastického výskumu o názve regiónu píše Drahomír Velička (2017, s. 23 – 32). Podľa jeho názoru sa Kysuce dajú vymedziť len jediným spôsobom, a to hydrograficko-historicky, z hľadiska hydronymie, rešpektujúc historické a súčasné hranice štátnych celkov, verejno-správnych, administratívnych celkov a cirkevnú organizáciu (tamže, s. 33).

² V našej práci pod vyjadrením „horné Kysuce v okrese Čadca“ rozumieme katastrálne územie lokalít Makov, Vysoká nad Kysucou, Dlhá nad Kysucou, Korňa, Kornica, Klokočov, Turzovka, Olešná, Podvysoká, Staškov, Raková, Čadca, Ošadnica, Svrčinovec, Čierne a Skalité. Ide o územie v povodí rieky Kysuca s jej najdôležitejšími prítokmi Predmieranka, Olešnianka, Čiernanka (do ktorej sa vlieva Skalíanka) a Ošadnica. Okres Čadca (ktorého súčasťou je aj obec Zákopčie, ktorej dialekt v našej práci neskúmame) je súčasťou Žilinského samosprávneho kraja. Čadčiansky okres z juhozápadu ohraničujú Javorníky, zo severozápadu Moravsko-sliezske Beskydy, zo severovýchodu Kysucké Beskydy. Terénny reliéf je výrazne členitý a má značné výškové rozdiely. Dominantným krajinným prvkom sú ihličnaté lesy. Charakteristickým znakom boli a stále ešte sú horské lúky, lesy a pastviny.

zaraduje medzi slovenské nárečia. Na druhej strane je to územie, kde sa hovorí kysuckými goralskými nárečiami vývinovo spätými s okrajovými poľskými nárečiami.

Pomedznými³ hornokysuckými nárečiami⁴ sa hovorí na území povodia horného toku Kysuce v línii od Čadce na západ k slovensko-moravskej a na severozápad k slovensko-sliezskej hranici v lokalitách: Čadca (okrem mestského centra mesta, Horelice (k Čadci pričlenená v roku 1944), goralských osád mestskej časti Čadečka a tiež osady Dejovka v Milošovej), Makov, Vysoká nad Kysucou, Korňa, Kornica⁵, Klokočov, Turzovka (okrem mestského centra mesta), Olešná, Podvysoká, Staškov, Raková a Dlhá nad Kysucou. Niektoré znaky týchto nárečí vyplývajú z ich vysunutého postavenia na okraj slovenskej jazykovej oblasti (Štolc, 1994, s. 91). Odráža sa v nich kontakt s dolnokysuckými nárečiami, moravsko-valašskými a goralskými nárečiami. Vyskytujú sa v nich hlásky *ä, y* a *a*, niekoľko osobitostí je tiež vo flexii (Krajčovič, 1988, s. 233 – 234). Dialekty týchto lokalít nesú výrazné stopy slovensko-poľských jazykových kontaktov a udržalo sa v nich množstvo reliktovej (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 79).

Kysuckými goralskými nárečiami⁶ sa hovorí v oblasti na sever od mesta Čadca smerom k poľským hraniciam v obciach Skalité, Čierne, Oščadnica, Svrčinovec, v mestských častiach mesta Čadca – v Horelici a v Čadečke (v osadách Kráľovci, Mašľovci, Ramšovci a Šimčiskovci). Až **do roku 2015**, kedy sme publikovali čiastkovú štúdiu o diferenčných javoch kysuckého nárečového areálu, **sa nepísalo v žiadnej odbornej literatúre o tom, že goralským dialektom hovoria aj obyvatelia kompaktniejšieho celku niektorých osád Čadečky – súčasti mesta Čadca**, ktorá bola osídlená obyvateľmi susednej goralskej Oščadnice.

Osada Dejovka v Milošovej (mestská časť mesta Čadca), ktorá podľa miestnych obyvateľov bola osídlená z českého Sliezska (z česko-sliezského územia bezprostredne susediaceho s územím Dejovky), **vykazuje vo svojom hláskovom pláne výsledky čiastočne zhodné s kysuckými goralskými nárečiami.**

³ Termín „pomedzné nárečie“, „pomedzný areál“ evokuje situovanosť priestoru i vzťah nárečia k susedným areálom. V jazykovej stavbe nárečia v pomedznom areáli sú výraznejšie vrstvy javov zo susedného alebo pôvodného substrátového nárečia (Krajčovič, 1988, s. 199, poznámka pod čiarou č. 10).

⁴ Podľa Rudolfa Krajčoviča (1988, s. 224, 232 – 234) hornokysucké nárečia sa vyskytujú na území povodia horného toku Kysuce v línii od Čadce na západ k moravsko-slovenskej hranici a na severozápad k poľským hraniciam. Autor ich zaraduje medzi **pomedzné areály severného regiónu západoslovenských nárečí** spolu so skupinou dolnokysuckých nárečí. Podľa Jozefa Štolca (1994, s. 87, 88, 91 – 93) hornokysucké nárečia sú dialekty na hornom toku rieky Kysuca po Čadcu a Horelicu a v severnom kúte okresu Čadca v obciach Čierne, Oščadnica, Svrčinovec a Skalité. Skupinu hornokysuckých nárečí autor zaraduje do **hornotrenčianskej nárečovej podskupiny severnej skupiny západoslovenských nárečí**. Uvedené členenie J. Štolc v zásade uvádza aj v Atlase slovenského jazyka (I/1, mapy, 1968, s. 4), kde vydeľuje na území horných Kysúc v okrese Čadca oblasť hornokysuckých nárečí (smerom na západ od Čadce) a oblasť goralských dialektov (smerom na sever od Čadce).

⁵ V novších materiáloch, napr. v Pravidlách slovenského pravopisu (2013) či v práci Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773 – 1997 (Majtán, 1998) sa táto lokalita už nezaznamenáva.

⁶ V poľskej dialektológii je zaužívaný termín „čadčianske nárečia – gwary czadeckie“ (porovnaj tiež Dudášová-Kriššáková, 2001, s. 15 a 2008, s. 73). Z českých odborníkov termín „čadecká nárečí“ naposledy použil Adolf Kellner v 40-tych rokoch 20. storočia.

Goralské nárečia⁷ na Kysuciach⁸ tvoria prechodný typ medzi malopoľskými a sliezskymi nárečiami (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 79, 96), **majú malopoľsko-sliezsky pôvod**, ktorým sa výrazne odlišujú od ostatných goralských nárečí (Dudášová-Kriššáková, 2001, s. 25; 2016 a 2017, s. 30). Zo štyroch skupín goralských nárečí na slovensko-poľskom pomedzí – 1) spišské goralské nárečia, 2) oravské goralské nárečia, 3) kysucké goralské nárečia a 4) nárečia enkláv na strednom Slovensku (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 21; 2001, s. 15; 2016 a 2017, s. 17) –, je kysucká goralská nárečová oblasť najmenšia, z hľadiska osídlenia najmladšia. Nazdávame sa, že čo je najzávažnejšie a čo treba zdôrazniť, je skutočnosť, že sú to práve kysucké goralské dialekty, ktoré **sú oveľa archaickejšie než ostatné skupiny goralských nárečí** (Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 96). V goralských nárečiach na Kysuciach sa totiž zachovali vývinové archaizmy ako sú velárne *a* a *u*, mäkké *r* a palatalizované sykavky *s*, *z*, *c*, *ʒ*, ktoré sa nevyskytujú v spišských a v oravských goralských nárečiach (tamže). Na základe výrazných slovakizmov v hláskosloví a v morfológii v dialekte Horelice, Oščadnice, Svrčinovca a Čierneho ich autorka zaraďuje medzi prechodné slovensko-poľské nárečia. S ohľadom na existenciu črt malopoľského pôvodu sa skalitské nárečie najviac vyčleňuje z uvedenej skupiny dialektov (Dudášová-Kriššáková, 2016 a 2017, s. 30 – 31).

Pomedzné hornokysucké a kysucké goralské dialekty sú bezprostredne **v kontakte so sliezskymi nárečiami** na území Českej republiky (s východnou ostravskou podskupinou) a Poľska a **s nárečiami poľsko-českého zmiešaného pruhu** (v okresoch Karviná a Frýdek Místek). Pomedzné hornokysucké dialekty sú navyše v susedstve **so severnou valašskou podskupinou východomoravských nárečí** (okres Vsetín) a kysucké goralské dialekty **s malopoľskými živeckými nárečiami**. Z vnútrozemia rozmanitosť jazykových kontaktov uzatvára kontakt so slovenskými nárečiami – **dolnokysuckými⁹ a hornotrenčianskymi nárečiami** okresu Bytča.

Nárečia hornokysuckého jazykového priestoru si zachovali svoj pôvodný ráz. Slovná zásoba obyvateľov dokumentuje maďarské prevzatia (napr. *banovač*, *bantovač*, *bagaňče*, *šuhaj*), nemecké prevzatia, resp. slová prevzaté prostredníctvom nemčiny (napr. *frajer*, *fortux*, *lampecka*), latinizmy (napr. *akuratny*, *muzyka*) a slová známe zo starej poľštiny (napr. *šumny*). Pobyt valašského obyvateľstva v oblasti dokazuje značná vrstva karpaticizmov (napr. *bača*, *corek*, *ferečyna*, *koľba*, *murcaty*, *ostřefka*, *rusac*, *salaš*, *strunga*). Dôkazom archaickosti dialektov horných Kysúc v okrese Čadca sú napr. lexémy *babracki*, *balamučić*, *bešny*, *ceʒok* či *proğ*.

⁷ Výskumu goralských nárečí ako celku v kontexte poľských, lašských a slovenských nárečí sa dlhodobo venuje Júlia Dudášová-Kriššáková. Autorka vo svojich prácach (1993, 2001, 2008, 2016 a 2017) koriguje doterajšie poznatky o týchto nárečiach.

⁸ Všeobecnú charakteristiku kysuckej goralskej nárečovej oblasti v kontexte ostatných goralských dialektov na území Slovenska pozri v prácach J. Dudášovej-Kriššákovej z rokov 1993 (s. 26 – 27), 2001 (s. 24 – 26), 2016 a 2017 (s. 30 – 31).

⁹ Dolnokysuckými nárečiami sa hovorí v údolí rieky Bystrice a dolnej Kysuce v okrese Kysucké Nové Mesto, vo východnej časti okresu Žilina a v okrese Čadca v obci Zákopčie. Označenie dolnokysucké nárečia využíva R. Krajčovič (1988, s. 232 – 233), pričom na túto skupinu dialektov J. Štolc (1994, s. 91) uplatnil označenie kysucké nárečie a rovnako ich uvádza aj v Atlase slovenského jazyka (I/1, mapy, 1968, s. 4).

Vychádzajúc z praslovanskej genézy západoslovanských jazykov a z hlavných diferenčných a integračných zmien vo vývine slovenčiny od 10. storočia, pri analýze výsledkov nášho výskumu fonologickej a morfolologickej roviny dialektov horných Kysúc v okrese Čadca, opierajúc sa o dostupnú odbornú literatúru, možno hovoriť o nasledujúcich

1. integračných znakov:

- zachovanie archaizmov – hlásky *y* okrem Makova a Turkova v Turzovke (*lyška, buxty*) a redukovaného vokálu *ə* okrem lokalít Makov, Turkov v Turzovke, Milošová a Skalité (*xrbət, stranək, sadəlko, cegəl*);
- výskyt hlásky *i* po *k, g* (*kisnuć, žymňoki, nogi*);
- vokalická dispalatalizácia *e, ě > 'a* (*mjat/mat/mat, mjazga, čakac/čakač/čakac'cakač*);
- jednotný reflex *e* za psl. *e, ě* (*ñex/nex, remeň/remyň*);
- jerová striednica *e* v sufixe *-ьць v genitíve plurálu niektorých feminín a neutier (*ovec, vajec*) a v zámenných príslovkách po spoluhláske *k* za psl. *ъ* (*kedy, keć/kec'*);
- hláska *a* kontinuuje psl. *a* (*stavaňe, žal'žal, japko/jabuko, čas/cas, ofca*, v genitíve singuláru neutier a niektorých maskulín *po'a, xlapa/xlopa*);
- *rot-, lot-* za psl. skupiny *ořt-, ořt-* (*rožeň/rožeň/rožeň, lokeč/lokeč/lokec'lokec*);
- hláska *u* sa vyskytuje v pozíciách za psl. *u* (*pl'uca/pluca*);
- hláska *n* je v pozíciách za psl. *n* (*noga, poznać, pan, l'en/l'yn*);
- konsonant *l* v tvaroch indikatívu préterita aktívneho všetkých slovies (*robil, pomugol, ostalo*) okrem Svrčinovca;
- *l + o, ə, u*, alebo *i, y, e, ə, a, o, u + l* (resp. *l'*) za psl. slabičné *l* (*bləxa/blexa, dluy, viľk/vyl'k, velna/vel'na, pəlny/pal'ny, žolty, žultko*);
- výskyt *ň, l'* vo všetkých pozíciách (*hñizdo, xlip, hñyf, xlyf, l'eto/l'ato, hñezdo/gñazdo, bl'ady, zvoňom, košuľom, sa zəňe, koň/kəň, paňski*) okrem Makova, Turkova v Turzovke a Kelčova;
- zachovanie *t, d* (*kumoter, tympy, ogradek, jaderko/jadərko*);
- koncovka *-ax* v tvaroch maskulín v lokáli plurálu (*xlopax, hñncax, drutax, rokax*) okrem obcí Skalité a Makov;
- koncovka *-em (-əm)* v inštrumentáli singuláru maskulín (*žydəm, muzykantəm, životkəm*) okrem Makova;
- pravidelná alternácia *k : c* v príslušných tvaroch maskulín v nominatíve plurálu (*paxolek : paxol'cy, šedl'ok : šedl'ocy, borok : borocy*);
- rôznorodosť koncoviek životných osobných maskulín v nominatíve plurálu (*sinova, slugove, kravari, braćo, Hapćocy, pašenćare*);
- datív singuláru životných maskulín *xlapovi, gazdovi, kocurovi* popri *panu Bogu, psu*;
- zachovávanie prípony *-ly* v tvaroch préterita aktívneho (l-ového) v pluráli feminín a neutier (*žyfki še vydovaly, baby spevovaly, varily s'ě s'řifki*);
- prípona *-l'i* v slovesných tvaroch v tretej osobe plurálu označujúcu jednu osobu, tzv. onikanie (*tatka veželi pykne pisać, bapka spominal'i, tatko mal'i koňe*);

- osobná prípona *-m/-me/-mā* v tvaroch slovíes slovenskej realizácie v prvej osobe singuláru a plurálu (*pametom, cesem, robim, bocym, povam, zrobim, uvižim, zeberem, tañcujeme, uvižimā*);

- výskyt hlásky *o* za psl. *a* a neskoršie *ā* v tvaroch adjektív feminín v nominatíve singuláru systémovo v kysuckých goralských nárečiach a vo Vyšnom Kelčove, ako relikť v obciach Klokočov, Turzovka časť Hlinené, Makov (*xudobno mamka, šumno gruska, hľňano dlaška, zdrovo jako buk, starosvecko baba*);

2. diferenčných znakov:

- existencia rozdielných striednic za psl. nosovky – realizácia slovenskej proveniencie v pomedzných hornokysuckých nárečiach za psl. *ę* (*mjaki/maki, pjač/páč, pamjatka/památka, prašč*) vrátane Horelice za psl. *q* (*zarubek, luka, dobru xvľu tam byla*) a dekomponovaná podoba nosoviek v kysuckých goralských nárečiach (okrem Horelice) za psl. *ę* (*pynšč/pynśc/pyns'č', kľňknuć/kľňknuć', vync, pamjontka*) a za psl. *q* (*zorombek, okrongly, vel'kom fure šana, s tebom, oňi majom*);

- rozdiel vo výsledkoch metatézy likvid psl. skupín *tort-, tolt-*, slovenská realizácia *trat-, tlat-* v pomedzných hornokysuckých nárečiach (*krava, mras, blato*) a poľská realizácia *trot-, tlot-* v kysuckých goralských nárečiach (*grox, glova*);

- rozdielne striednice za psl. *o* – reflex *o* v pomedzných hornokysuckých dialektoch (*hnoj, dom, bes synof, rokox, moj, bob, kostka, osmy/osmi*) a striednica *o* v kysuckých goralských dialektoch okrem Horelice a goralskej časti Čadečky (*txor, otvor, vol, synof, bez bratof, bez babof*);

- existencia piatich radov sykaviek, predod'asnové *z, s, ʒ, c* (*zima, zyvot, seno, skola, zesac, ucekac, gorcek*), zadod'asnové *ž, š, ʒ, č* (*pražic, škaredo, ražže, pučki*), palatalizované *z', s', ʒ', c'* (*z'el'ina, os'ika, ʒ'ec'ì*), palatálne *ž, š, ʒ, č* (*gažžina, žešync*) a prechodný rad veľmi mäkkých sykaviek *ž, š, ʒ, č* (*žaje še mi, čel'acko, ižžeče*);

- rozdielne striednice za psl. *g*, hláska *h* v pomedzných hornokysuckých dialektoch (*hlupota, dluho*) a hláska *g*, ktorá je kontinuantom v kysuckých goralských nárečiach (*gl'ina, dobrego koňa, dlugi*);

- koncovky adjektív a substantív feminín v akuzatíve a v inštrumentáli singuláru, slovenská realizácia koncovky *-u* v pomedzných hornokysuckých dialektoch okrem Kelčova (*suxu koru xľeba, ze staru kravu*) a *-om* v kysuckých goralských nárečiach okrem Horelice a goralskej časti Čadečky (*vel'kom fure šana, z glatkom momkom*);

- pravidelné alternácie v príslušných tvaroch feminín v datíve a v lokáli singuláru typu *baba* v kysuckých goralských nárečiach *g : ʒ* (*noga : nože, varga : varže*) a *k : c* (*Zofka : Zofce, šľifka : šľifce*);

- hláska *r* je kontinuantom psl. slabického *ř* v pomedzných hornokysuckých nárečiach (*hřdlo, sřna, fkrpcax*);

- vo vzťahu k priestorovému rozšíreniu tvarov slovíes v tretej osobe plurálu prezenta v areáli pomedzných hornokysuckých nárečí sa dialekty tejto skupiny diferencujú do

dvoch skupín: obce Makov, Čadca a Raková (*rozumá, kuľa/kupa*) oproti ostatným lokalitám (*hašu, varu*), výnimkou je Milošová;

- tvary všetkých slovies v tretej osobe plurálu prezenta s *-om* v kysuckých goralských nárečiach (*stojom, zvoňom, bojom še*);

- pravidelný reflex *o* za psl. *a* v kysuckých goralských nárečiach (*vojok, kabot, dovač/dovač/dovac', Baroňok, U Proxňora* a systémový výskyt v tvaroch adjektív feminín v nominatíve singuláru (tu okrem Svrčinovca a Horelice) *staro gruska, osrejšo šikera, zdrovo jako buk*);

- hláska *o* za psl. *e* pred tvrdými predozajazyčnými *d, t, n, s, z* v kysuckých goralských nárečiach (*špsty/špsty/spsty, mjot, l'ot*);

- poľská vokalizácia dispalatalizácia psl. *ě > 'o* po *c, č, š, ś, s* v kysuckých goralských nárečiach vrátane Horelice a goralskej časti Čadečky (*čolo/čolo/colo, šostrá/šostrá/s'otra*);

- koncovka *-e* v akuzatíve singuláru v tvaroch typov *gazda, baba* a *ňežel'a* v kysuckých goralských nárečiach (*orgaňiste, gl'iste, cebul'e, sarňe*) okrem Oščadnice a Svrčinovca – tu po náležitých spoluhláskach je koncovka *-ə* (*dreveňica, slomə, lavə, vodə*);

- zachovávanie pôvodného tvaru *gazdy* v genitíve singuláru v kysuckých goralských dialektoch (*druzby, U Symurdy*);

- v tvaroch adjektív maskulín v akuzatíve a v genitíve singuláru dochádza k splynutiu tvarov mäkkého typu *veľki* s tvarmi tvrdého typu *mlody* (*šeckigo > šeckego*) v areáli kysuckých goralských nárečí;

3. nárečových osobitostiach v rámci regiónu:

- existencia hlásky *ä*, reflexu za psl. *ę*, systémovo v Milošovej v Čadci (*sväčič, hoväžina, päšč, ževäč, smäži ma*) a v Rakovej (*väjäčinu, zapamätač*);

- hláska *i* za psl. *e, ě* pravidelne v Kornici a v Klokočove (*ňisla, hñizdo, xl'ip*);

- hláska *r'* v lokalitách Raková, Olešná, Klokočov, Korňa, Kornica a Oščadnica (*dopr'ala, hr'ešny, hr'áč, pr'ačel/pr'atel', pr'ažem, var'a*), so sprievodnou slabou jotáciou v Turzovke v časti Hlinené (*pr'iaša, zgr'lymbič*) a v Oščadnici (*popr'otku*);

- výskyt mäkkých pernic *b, p, m, v* v Rakovej a v Milošovej v Čadci (*zavazač, sviatki, belə, roba, vřavä, rozumä*);

- asibiláty *c, ʒ* v obciach Makov, Kelčov a v Turzovke v časti Turkov (*poscel', cixo, zesac, hožina*);

- hlásky *l, n* za psl. *l, n* po depalatalizácii staršieho *l', ñ* v Makove, v Turzovke v časti Turkov a v Kelčove (*šulance, bledi, nedala, hodne, vlioni, jesen, lonski*);

- aoristový pôvod sufixálneho komponentu *-x* v préteritálnych konštrukciách v celej oblasti (*taγ mušala bl'usku zaňeš, jey se nenavarili, jex še narožiu, meγ ma ñimaly, abyγ mā ñeprebiľi nogi*) a *-k* v Skalitom (*nošil jek mľyko, kek sla do košcola, jakok ty křovy dojila*);

- koncovka *-ox* v lokáli plurálu maskulín v Makove (*synox, sluhox, vozox*);

- koncovka *-om* v inštrumentáli singuláru maskulín a neutier v Makove (*tatom, xudakom, oknom*);
- koncovka *-ox* v genitíve plurálu maskulín a feminín v Rakovej (*učiteľox, kvetkox, kilometroxx, maľinox, palacijnkox*);
- koncovka *-a* v adjektívach neutier v nominatíve a v akuzatíve singuláru v Kelčove (*maslo bylo take bela, čista zbože, prišlo zla počase, veš take něco stara*);
- koncovka *-a* v tvaroch feminín v akuzatíve singuláru deklináčného typu *baba* v Kelčove (*pošli dojic koza, našo cetka brala voda, mamka prenajimali izba*);
- systémový výskyt troch malopoľských črt v Skalitom: zmeny *r' > ř* (*přisla, třepalo še, dobře, odřyte, gvařili, zaopatřovala*), mazurenia (*skola, zyvot*) a zmeny *x > k* v lokáli plurálu všetkých substantív, v akuzatíve a v lokáli všetkých adjektív a pronomín v prvej osobe singuláru prezenta slovesa *być* (*po povalag jek xožila, na tyk domacyk mlynjak takik, na gřibetak f plaxetkak, pozyvaž ľuži na koňak, mušala jek plakać*);
- obojperné *u* za psl. *l* a staršie *ł* vo Svrčinovci (*učekou, xožiuu, byuo, zaľouo še to*).

Kysucké goralské nárečia sú dôležitou súčasťou dejín nielen slovenského, ale aj poľského jazyka. Aj v súčasnosti sa pomerne často prehliada skutočnosť, že **nositeľia kysuckých goralských nárečí sú Slováci**. Majú slovenské národné povedomie. Používatelia kysuckých goralských dialektov si uvedomujú odlišnosť svojho dialektu od susedných pomedzných hornokysuckých nárečí, ale aj skutočnosť, že ich nárečie nerozhoduje o ich národnej príslušnosti, ktorá nie je určovaná ich rečou – dialektom, ale tradíciou, kultúrno-historickými, politickými, sociálnymi a náboženskými pomermi na území, kde žijú. Národnosť je pojem kultúrny a nemožno ju spájať s genetikou. Preto otázku formovania slovenského národného povedomia goralského obyvateľstva treba skúmať v kontexte dejín slovenského národa (podrobnejšie pozri Dudášová-Kriššáková, 1993, s. 36 – 39).

V súvislosti s národným povedomím kysuckých goralov a s pôvodom kysuckých goralských nárečí nemôžeme obísť **predvojnové udalosti z konca 30-tych rokov 20. storočia**, kedy poľský záujem o slovenských goralov dosahoval svoj vrchol. V tom čase si Varšava uplatňovala územné nároky voči Česko-Slovenskej republike. Poľsko vychádzalo z etnického princípu a tvrdilo, že na severných územiach Slovenska žijú etnickí Poliaci. Opierali sa tiež o pôvod goralských nárečí.¹⁰ Slovenská strana stavala na historickom princípe a na národnostnom – slovenskom cítení obyvateľov dotknutých regiónov Slovenska. Poľské aspirácie¹¹ sa reálne stali osudnými aj pre Kysuce, kedy Česko-Slovenská republika bola medzinárodne i vojensky oslabená. V nedeľu 13. novembra 1938 sa na okresnom úrade v Čadci stretli delimitačné komisie za slovenskú a poľskú

¹⁰ K najhorlivejším patrila skupina okolo profesora Jagelovskej univerzity v Krakove Władysława Semkowicza (Matula, 2012, s. 8). Jeden z bývalých Semkowiczových štipendistov, pôvodom zo Skalitého, v roku 1936 informoval československého konzula v Krakove o aktivitách uvedenej skupiny, čo viedlo k zvýšenej opatrnosti československých úradov (tamže, s. 7); porovnaj tiež Velička, 2017, s. 13 – 14.

¹¹ Obe krajiny sa v súvislosti s územnými spormi obrátili na Parížsku mierovú konferenciu už v roku 1919, ktorá 3. februára 1919 rozhodla, že hranicu medzi nimi určí Najvyššia rada. Tá rozhodla o plebiscite 28. septembra 1919, pričom Kysuce tam už neboli zahrnuté (podrobnejšie pozri Matula, 2012, s. 5 – 6).

stranu, aby spolu rokovali a na mieste sa presvedčili, o ktoré územia ide. Na stretnutí sa zúčastnili tiež delegácie zasiahnutých obcí (Andráš, 2009, s. 39). Ukázalo sa, že v skutočnosti nejde o drobné hraničné úpravy, o čom pred a počas delimitácie ubezpečovali poľské oficiálne kruhy (Matula, s. 10, 11). Poľská legislatíva reagovala na získanie časti územia Slovenska Dekrétom prezidenta Poľskej republiky už 16. novembra 1938. Ešte pred ich vojenským obsadením a podpísaním záverečného delimitačného protokolu (Matula, 2012, s. 26). Dekrét mal vojsť do platnosti dňom prebratia území poľskými orgánmi a na základe neho časť Kysúc sa pripojila k Sliezskemu vojvodstvu (tamže). Na novozískané územie v rámci návštevy Zaolžia zavítal už 1. decembra 1938 sliezsky vojvoda Michal Grażyński (tamže, s. 33).

Podľa výsledku prác delimitačnej komisie bola hranica medzi Slovenskou a Poľskou republikou ujednotená nasledovne: V okrese Čadca polkilometrový široký pás šiel na juh od doterajšej štátnej hranice od Malého Polomu po Veľký Polom, potom hranica pokračovala južne po osadu Podzávoz pri Čadci, ďalej sa tiahla na severovýchod po železničnej trati Čadca – Zvardoň (železničná stanica v Čadci patrila Slovensku, i keď poľská strana dosiahla možnosť jej využívania; Matula, 2012, s. 83). Túto časť dostalo Poľsko. Cesta Čadca – Skalité (aj tu Poľsko dosiahlo výsady, podľa ktorých ju mohli za určitých podmienok využívať; Matula, 2012, s. 84) v tomto smere ostala na Slovensku spolu s časťami týchto obcí. Na slovenskej strane v Skalitom zostala fara, kostol a školy. Okres Čadca okrem menovaných častí obcí stratil aj časti katastrov obcí Čadca, Raková, Staškov, Olešná a Turzovka. Okresu vzali obyvateľov malopočetnej osady Klin v obci Olešná a dve rodiny z Čadce. Celkovo okres prišiel o 45 km² svojho územia. V obciach Svrčinovec, Čierne a Skalité okres stratil 2 535 z pôvodných 7 234 obyvateľov týchto obcí. Tieto územia boli súčasťou Poľska deväť mesiacov¹², na rozdiel od Spiša a Oravy (Stenclák, 2003, s. 115).

Dňa 1. septembra 1939 Nemecko začalo obsadzovať Poľsko a paradoxne, očakávaný koniec poľskej okupácie kysuckých území končí začiatkom novej okupácie, tentoraz samotného Poľska (tamže, s. 123).

Počas našich nárečových výskumov v okrese Čadca sme sa osobne rozprávali aj s niektorými poslednými očitými svedkami predvojnových udalostí – v tom čase školo-povinnými deťmi. Ich spomienkové rozprávania potvrdzujú fakty uvádzané Matejom Andrášom, Pavlom Matulom i Róbertom Stenclákom (porovnaj nárečový text 3., 5a., 5b. z Čierneho a zo Skalitého text 9.).

Do dnešných dní v slovenskom aj v poľskom jazykovednom prostredí chýba syntetizujúca práca o nárečiach Kysúc, v ktorej by sa skúmali tak z diachrónneho, ako aj

¹² V deň prvého výročia prinavrátenia zabratej časti obce Skalité sa 1. septembra 1940 konala v obci cirkevno-národná slávnosť, spojená s posviackou základného kameňa Kalvárie Sedembolestnej Patrónke Slovenska. Na pamiatku druhého výročia a pri príležitosti posviacky kalvárie 31. augusta 1941 bola v Skalitom usporiadaná „celokrajová cirkevno-národná manifestácia“. Podujatia sa zúčastnil aj prezident Jozef Tiso, zástupca predsedu vlády Alexander Mach a banskobystrický biskup Andrej Škrábik (Stenclák, 2003, s. 131, 136; Matula, 2012, s. 81).

zo synchronného hľadiska. S ohľadom aj na túto skutočnosť **predmetom našej monografie sú nárečia horných Kysúc v okrese Čadca**¹³ – pomedzné hornokysucké a kysucké goralské nárečia, ich synchronný stav opísaný na podkladoch vlastne získaného dialektologického materiálu, a to komplexne **v kontexte doterajších poznatkov a výkladov a doteraz nepublikovaných archívnych zápisov**.

Prvé správy a poznatky jazykovedcov, ktoré sa viažu na jazykovú situáciu v kysuckom regióne, sú z druhej polovice 19. storočia. Z predvojnového obdobia to boli predovšetkým významné počiny a bádania českých a poľských dialektológov, menej slovenských lingvistov. Povojnové obdobie bolo priaznivejšie naklonené jazykovedným bádaniám. Uskutočnil sa systematický výskum slovenských nárečí, ktorý sa napokon inštitucionalizoval. I keď najväčšie množstvo poznatkov o nárečiach horných Kysúc, publikovaných v štyroch zväzkoch Atlasu slovenského jazyka (1968 – 1984), by mohlo signalizovať zvýšený záujem o problematiku ich výskumu, nebolo tomu tak. Vznikli len odborné štúdie, články alebo rozsahom kratšie kapitoly v obsiahlejších nárečových monografiách. Bádateľské vákuum v oblasti poznania dialektov horných Kysúc v okrese Čadca čiastočne zaplnila v 90-tych rokoch 20. storočia prvá monografia o goralských nárečiach na Slovensku. Na prelome 20. a 21. storočia vzniklo iba viacero postupových prác s nárečovou problematikou kysuckého regiónu. Dejinám dialektologického výskumu v okrese Čadca sa v podrobnostiach chronologicky venujeme v prvej kapitole práce, hoci aj keď v niektorých príspevkoch autori dialekty kysuckého regiónu spomínajú len marginálne.

Druhú kapitolu monografie venujeme charakteristike fonologického systému dialektov v okrese Čadca. Naše teoreticko-metodologické východiská sa tu opierajú o poznatky publikované v Atlase slovenského jazyka I (1968), v jeho mapovej a komentárovej časti. V častiach A a B podávame podrobný opis súčasných reflexov za praslovanské hlásky, čím našimi výsledkami a údajmi vytvárame kontinuitu s tradičnými opismi dialektov horných Kysúc prezentovaných vedeckými autoritami v atlase. V porovnaní s pôvodnou špecifickou metodikou v našej dizertácii (v ktorej jednotkami jazykového systému boli praslovanské hlásky a následne sme hľadali ich terajšie striednice) sme v tejto práci zvolili „schodnejšiu“ cestu – ktorú napokon už v posudku na našu dizertačnú prácu navrhoval jeden z oponentov Ivor Ripka –, po zistení a určení inventára súčasných vokálnych a konsonantických hlások sme následne koncízne opísali z akých praslovanských hlások sa vyvinuli. Preto v uvedených častiach druhej kapitoly ide o nové spracovanie. Treba pritom zdôrazniť, že v dizertácii sme prezentovali výsledky výskumov zo šiestich obcí, ale v tejto práci spracúvame náš výskum zo 14 obcí (o čom podrobnejšie píšeme nižšie). V časti C predkladáme poznatky a údaje o súčasnej podobe zvukovej roviny dialektov v okrese Čadca, v samostatných podkapitolách tak nastoľujúc problematiku hlások *e*, *ə* a *i*, *y*, hlások *o*, *ɔ* a *u* a alofóny *ä*, súčasných striednic za praslovanské nosovky, samohláskových dispalatalizácií uskutočnených v nárečiach okresu Čadca. Takisto v jednotlivých podkapitolách sa venujeme výsledkom zmien praslovanských

¹³ Okrem dialektu obce Zákopčie.

skupín tort-, tolt- a ořt-, ořt-, súboru sonór, pomerne bohatému systému sykaviek, ako aj mazureniu v kysuckom regióne. Napokon kapitolu uzatvárajú poznatky o periférnom prvku vokalických štruktúr dialektov hornokysuckého jazykového priestoru. Všetky tieto nárečové osobitosti sledujeme v kontexte doterajšieho dialektologického materiálu, na pozadí doterajších výskumov zainteresovaných bádateľov. O niektorých javoch sme čiastočne už písali v našich inštruktívnych štúdiách.

Ak v našej práci píšeme o praslovanskom období, máme na mysli praslovančinu v jej poslednej vývinovej fáze pred 10. storočím, ktorá sa považuje za počiatok zásadných diferenciácií spoločného praslovanského základu, ktoré viedli k utváraniu samostatných slovanských jazykov.

Synchrónno-diachrónny prístup, dôsledne uplatňovaný aj v nasledujúcej tretej kapitole predkladanej práce – v ktorej sa venujeme javom morfolologickej roviny skúmaných nárečí, **umožňuje interpretáciu pôvodu a variantnosti gramatických konco-
viek** v súčasných sústavách paradigiem substantív. Výberovo spracúvame niektoré formy adjektív a pronomín. Neobišli sme tvary sloviess, ktoré diferencujú skúmaný nárečový priestor. Vymedzený súbor podstatných a prídavných mien umožňuje upriamiť pozornosť na formy, ktoré sú výsledkom analogických procesov, tendencie k unifikácii koncoviek, ktoré sú prejavom zjednodušovania. Ide o tvary, v ktorých sa odráža nárečová dichotómia v okrese Čadca. Zároveň zaznamenávame príznakové formy vo vzťahu k územnému rozšíreniu v rámci regiónu, ako aj v rámci samotnej nárečovej skupiny.

Analyzované javy, vyskytujúce sa v **dialektoch horných Kysúc v okrese Čadca**, si všimame v ich vzťahu ku slovenským nárečiam a bezprostredne susediacim dialektom poľskej a českej proveniencie. Všimame si, čo ich spája a čím sa odlišujú. Skúmame výrazné **archaické javy, príznačné pre dialekty tohto regiónu**, ktoré vyplývajú z ich okrajovej polohy. Druhá a tretia kapitola sú nosnou časťou našej knihy.

Pri určovaní chronológie jazykových zmien napomáhajú aj onomastické bádania, ktoré umožňujú zachytiť, sledovať i odkrývať vývin aj pôvod týchto zmien. Preto poslednú, štvrtú kapitolu práce, venujeme toponymám hornokysuckého nárečového priestoru. Vzhľadom na úzke prepojenie toponymie a histórie regiónu, poznatky o dejinách a osídľovaní Kysúc sú neoddeliteľnou súčasťou práve tejto časti našej práce, poslednej kapitoly knihy.

V samostatnom závere sme zhrnuli výsledky nášho výskumu, najmä nové zistenia, ktoré sa neustále vynárajú a prinášajú prínosné odhalenia o pôvode skúmaných javov vyskytujúcich sa v regióne.

Smerovanie predkladanej monografie bolo naznačené v našej dizertačnej práci Opis zvukovej a tvaroslovnej roviny hornokysuckých pomedzných a kysuckých goralských nárečí, v ktorej sme spracovali aktuálny nárečový materiál zo šiestich obcí. Pomedzné hornokysucké nárečia reprezentovali dialekty obcí Korňa, Kornica a Turzovka – časti Turkov a Hlinené, kysucké goralské nárečia dialekty obcí Skalité, Čierne a Oščadnica. Dizertačnú prácu sme obhájili v roku 2010 na pôde dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied (ďalej SAV) v Bratislave. V nej sme nadvia-

zali na našu diplomovú prácu *Dialekt v obci Skalité* (2005). Uvedomujúc si potrebu podať charakteristiku nárečí celej oblasti horných Kysúc v okrese Čadca, v období po obhajobe dizertačnej práce sme uskutočnili posledný terénny výskum v regióne.

Dialektologický materiál, ktorý spracúvame v tejto knihe, predstavuje na jednom mieste sústredený, momentálne najaktuálnejší materiál **z takmer celého vymedzeného nárečového priestoru**¹⁴. Odráža aktuálny stav skúmaných nárečí. V obci Skalité¹⁵ sme vykonali priamy výskum v teréne v rokoch 2000 – 2004, v Čiernom¹⁶ v lete 2007 a v Oščadnici¹⁷ v lete 2008. V apríli 2009 sme zrealizovali výskum v Čadci¹⁸ a v júni 2009 v Korní¹⁹, v Kornici²⁰, v Turzovke²¹ a v Klokočove²². V auguste 2012 sme boli v lokalitách Makov²³, Podvysoká²⁴, Olešná²⁵, Raková²⁶, Staškov²⁷, Vyšný Kelčov vo Vysokej nad Kysucou²⁸ a Svrčinovec²⁹. V uvedenom roku sme výskum vykonali aj v obci Zákopčie (v osadách Tarabovci, Ruľcovci a Cenigovci), ale dialekt tejto lokality nebol a nie je predmetom našej práce.

Nárečovú materiálovú bázu sme svojpomocne získali v 14 obciach. V snahe o čo najvyššiu mieru úplnosti a spoľahlivosti zistení, berúc do úvahy charakteristickú územnú

¹⁴ Výskum sme neuskutočnili v Dlhej nad Kysucou, v centre Vysokej nad Kysucou a v severnej časti obce Makov.

¹⁵ V Skalitom sme uskutočnili nárečový výskum v nasledujúcich jej osadách a častiach: Centrum, Potok, Rieka, Sihly, Pri kaplnke, Tridsiatok, Kudlov, Serafinov, Gonščákovci, Francokovci, Gamrotovci, Tomicovci, Ruckovci a Sventkovci.

¹⁶ V Čiernom sme urobili dialektologický výskum v nasledujúcich jej osadách a častiach: Brehy, Centrum, Podvříšky, Sosnovie, Pľačisko, Benčíkovci, Gelačákovci, Grochalovci, Jašúrkovci, Klužákovci, Slivkovci a Špilovci.

¹⁷ V Oščadnici sme zrealizovali dialektologický výskum v týchto jej osadách: Košariská, Magura, Rovne, Závozy, Jendrišákovci, Margušovci, Pikovci, Smolkovci a Švancárovci.

¹⁸ V meste Čadca sme uskutočnili nárečový výskum v mestských častiach: Milošová – v osadách Dejovka, Megonky, Kešňákovci a Prívarovci; Čadečka – v osadách Kráľovci, Ramšovci a Šimčískovci; Horelica – v osadách Kýčera, Belešovci, Bryndzárovci, Drlákovci, Hanuščákovci, Mravcovci a Veščarovci; Rieka – v osadách Rieka, Kepustovci, Rebrosšovci a v mestskej časti Vojty.

¹⁹ V Korní sme uskutočnili dialektologický výskum v nasledujúcich jej osadách: Gajdošovci, Komaníková, Korduliakovci, Mravcovci, Muchovci, Pekníkovci, Sadlékovci, Sučíkovci a Súhradkovci.

²⁰ V Kornici sme vykonali dialektologický výskum v jej osadách: Barani, Cisárikovci a Šamajovci.

²¹ V meste Turzovka sme zrealizovali nárečový výskum v nasledujúcich častiach a osadách: Hlinené, Plechovka, Vyšný Koniec, Turkov a Mravcovci.

²² V Klokočove sme uskutočnili nárečový výskum v osadách: Dedičovci, Klin a Rybáre.

²³ V Makove sme uskutočnili dialektologický výskum v nasledujúcich častiach a osadách: Čierne, Na návale a Papajovci.

²⁴ V Podvysokej sme uskutočnili terénny jazykový výskum v nasledujúcich častiach a osadách: Pri Tesle, Chabroňovci, Mojičkovci a Mravcovci.

²⁵ V Olešnej sme urobili dialektologický výskum v týchto jej častiach a osadách: Potôčky, Na siple, Šulkov potok, V meste, Čiernikovci, Masarkovci a Zmatkovci.

²⁶ V Rakovej sme uskutočnili nárečový výskum v nasledujúcich častiach a osadách: Fojstvo 1, Fojstvo 2, Korchán, Trstená, Sihelník, Matúškovci a Haluškovci.

²⁷ V Staškove sme uskutočnili dialektologický výskum v jeho častiach a osadách: Lazy, Na marase, Na potoku, Polgrúň, Matlákovci, Vyhňarovci, Kožákovci, Hatalovci, Šínalovci.

²⁸ Vo Vysokej nad Kysucou sme urobili nárečový výskum v časti Vyšný Kelčov v osadách Pavlíkovci a Liskovci.

²⁹ Vo Svrčinovci sme vykonali jazykový výskum v osadách: Kubalovci, Skorkovci a Padyšákovci.

roztrúsenosť osád po kopaniciach a značnú nárečovú diferenciáciu vymedzenej oblasti, sme oslovili väčší počet nositeľov miestnych nárečí, dovedna 148 informátorov. Výber viacerých informátorov z jednej lokality nám umožňoval dopĺňanie a korigovanie údajov. Skúmaných obcí nie je veľa, ale **územne ide o pomerne rozsiahly areál**. Výskum sme zrealizovali v 106 osadách, rozsah nahrávok predstavuje približne 35,5 hodín zvuku a k dispozícii sme mali 43 vyplnených dotazníkov (z toho sedem dotazníkov nám informátori zaslali poštou). Zoznam sledovaných obcí hornokysuckého dialektového priestoru v okrese Čadca (okrem Zákopčia) uvádzame na konci práce, deliac ich podľa typu používaného nárečia.

Stanovenému cieľu – zachytiť dialekt a jeho systémové javy v jeho čo najstaršej existujúcej podobe –, sme pri získavaní dialektologického materiálu prispôbili aj okruh informátorov. Zaznamenávali sme živú reč nositeľov miestnych nárečí, v čase výskumu osemdesiatnikov a sedemdesiatnikov, menej šesťdesiatnikov, ktorí sa narodili v rozmedzí rokov 1917 – 1955. Autochtónov, ktorí spôsobom svojho života boli a sú spätí s vidieckou hospodárskou a kultúrnou situáciou a ktorí na dlhší čas neopustili bydlisko. Išlo najmä o ženy, ktoré zachovávajú svoje rodné nárečie vernejšie v jeho „neporušenej“ staršej podobe. Muži často pracovali a pracujú mimo rodiska, čo odráža najmä ich slovná zásoba.

Prednosťou nášho materiálu je jeho bezprostredný zber na mieste, v prirodzenom domácom prostredí. Získať súvislé verbálne prejavy bolo však náročné na ochotu, trpezlivosť a čas informátorov. Rovnako nie každý nositeľ dialektu mal pochopenie pre nárečový výskum. Pri získavaní požadovaného autentického materiálu sme sa maximálne prispôbovali situácii. U niektorých informátorov sme si údaje zapisovali do dotazníka. U iných sme mohli ich ústny nárečový prejav zaznamenať prostredníctvom zvukového záznamu. Niektorí používatelia miestnych nárečí boli natoľko chápací a ústretoví, že nám venovali dostatok času a máme od nich materiál dotazníkového charakteru, ako aj zvukovú nahrávku.

Materiál sme získali na vopred dohodnutých stretnutiach, s vopred vytypovanými informátormi (niektorých nám poradili pracovníčky príslušných obecných úradov, ale aj naši priatelia a známi), najčastejšie pri náhodných stretnutiach (napr. na susedských posedeniach, pri práci v lese, na poli či na hospodárstve), uskutočnených takmer výlučne v letnom období. Takto zozbieraný dialektologický materiál z územia horných Kysúc v okrese Čadca bol východiskom pre opisy a analýzy, ktoré spracúvame v predkladanej monografii a zachytáva prirodzenú podobu dialektu – nárečovú normu so systémovým výskytom zmien, ako aj ich variantnosti v jednotlivých rovinách. Najrozsiahlejší a najspoľahlivejší materiál predstavujú zvukové nahrávky. Ide o monologické spomienkové prehovory, menej vzájomné dialógy či usmerňované rozhovory. Nahrávky sú rôznej kvality. Materiálovú bázu dopĺňajú údaje z populárno-náučných a čisto vedeckých dotazníkov pozostávajúcich z vytypovaných javov zvukovej roviny³⁰, ale aj zápisy živej reči, ktoré sme robili počas výskumov.

³⁰ Išlo o výber otázok z Dotazníka pre výskum slovenských nárečí Eugena Paulinyho a Jozefa Štolca (1947).

Prirodzene, obyvatelia kysuckého regiónu pri bežnom komunikačnom akte používajú a miešajú prostriedky dvoch či viacerých variet slovenského jazyka. Ale počas nášho výskumu hovorili vo svojom rodnom nárečí. Takmer žiadnemu z informátorov, po počiatočnom ostychu, naša prítomnosť – neznámeho človeka nezabránila, aby hovorili v materinskom nárečí v prirodzenom domácom prostredí.

Výhodou pri výskume bol náš pôvod. Dialekty poznáme z autopsie. Nevýhodou však bola skutočnosť, že nie každý informátor bol vyhovujúci pre potreby nášho výskumu, čo nás občas zdržalo pri práci, ktorú sme vykonali svojpomocne.

Pri výkladoch sledovaných javov využívame na exemplifikáciu nárečové jednotky, ktoré sme získali počas terénnych výskumov v uvádzaných lokalitách. Pri ich zápise, ako aj pri odpise nárečových údajov z archívnych záznamov, z rôznych kapitol a štúdií našich predchodcov, využívame nielen grafémy zaužívané v slovenskej dialektológii, ale aj **súbor iných špecifických písmen a znakov**. Zároveň sa opierame o Zásady fonetickej transkripcie goralských nárečových textov, ktoré najnovšie rozpracovala J. Dudášová-Kriššáková (2016 a 2017, s. 98 – 115) a ktoré dialektologička uplatňovala už v období svojich prvých výskumov goralských dialektov.

Na zaznamenanie (označenie) niektorých vokalických jednotiek využívame nasledujúce špecifické grafémy: *y* na označenie predostrednej hlásky (hláska *y* ako samostatná fonéma funguje v kysuckých goralských nárečiach, alofónou je v pomedzných hornokysuckých nárečiach); grafémy *o* a *e* označujú dve zúžené hlásky fungujúce ako alofóny; *a* zastupuje redukovanú hlásku, pozične podmienený variant fonémy /e/; graféma *ä* označuje hlásku, ktorá je alofónou v niektorých lokalitách s pomedzným hornokysuckým nárečím. V dialektoch horných Kysúc v okrese Čadca sú vokály vždy krátke, pretože v oblasti nie je kvantita.

V celej hornokysuckej nárečovej oblasti (čiže v pomedzných hornokysuckých a kysuckých goralských dialektoch) je systém konsonantov pomerne bohatý, keďže sa v nárečiach tohto regiónu uplatňuje konsonantická mäkkostná korelácia v širšom rozsahu³¹. Okrem hlások *l*, *ň*, *š*, *ž*, *č* sa v skúmanom priestore využívajú, resp. využívali aj konsonanty, ktoré označujeme nasledujúcimi osobitnými grafémami: *ž*, *ž'*, *š*, *š'*, *ž*, *ž'*, *č*, *č'*, *r*, *b*, *p*, *m*, *v*, *f*, *k*, *g*, *x*, *x*. V oblasti sa vyskytuje aj hláska *ř*. Z uvedeného súboru grafém je zrejme, že nevyužívame zložky *dz*, *dž* a *ch*.

Napokon pri fonéme /n/ využívame osobitnú grafému na označenie jej alofóny *η* (ktorú neartikuluje každý používateľ nárečia) v pozícii pred zadopodnebnými spoluhláskami *k*, *g*. Grafémou *γ* označujeme znelý člen páru úžinových spoluhlások *x* – *γ*, ktorý sa vyskytuje v postavení pred znelou spoluhláskou.

Ako sme naznačili, v tejto knihe uvádzame znaky, s ktorými sme sa stretli iba pri práci s archívnym nárečovým materiálom. Prihliadajúc na potrebu ľahšej čitateľnosti starších dokladov reflektujeme na názory recenzentov rukopisu pripravovanej knihy

³¹ Na slovenskom území o komplexnej mäkkostnej korelácii konsonantov a jej zmenách v sotáckych nárečiach píše R. Krajčovič (1988, s. 295) a najnovšie Viera Kováčová (2010, s. 77 – 86).

a upustili sme od našej hyperkorektnosti pri rešpektovaní transkripcie našich predchodcov. Upravili, zjednotili, a v konečnom dôsledku sme zjednodušili prepis nárečových dokladov podľa zásad platných v súčasnej slovenskej dialektológii a to tak, aby nestratili na vecnosti a preukaznosti zaznamenávaného javu. Identifikáciu sporných hlások, ktoré zastupujú tie-ktoré grafémy, sme spracovali v samostatnej prílohe Transkripčné systémy foném *e*, *i*, *y*, *o* a ich alofón. Ide o doterajšie transkripčné systémy, ktoré sa využili v nárečových opisoch či zápisoch z priestoru horných Kysúc.

V súvislých nárečových textoch, zaradených na konci tejto práce, a v slovných spojeniach v nárečových dokladoch rešpektujeme znelostnú asimiláciu na morfematických hraniciach. Prízvuk neoznačujeme, lebo je stály a je na prvej slabike. Ak sú nárečové lexémy výrazne neidentifikovateľné, v porovnaní s ich spisovnou podobou v slovenčine, v zátvorkách uvádzame ich spisovný ekvivalent. Pri uvádzaní dokladov nezovšeobecňujeme, to znamená, ak sa výraz vyskytuje v sledovanej oblasti napr. v troch, prípadne aj v štyroch možných hláskových podobách (napr. *nezela/ňez'ela/ňežel'a/ňežel'a*), snažíme sa uvádzať všetky existujúce varianty v oblasti. Prirodzene, ak ich máme doložené.

Na porovnanie zisteného synchronného stavu s doterajšími poznatkami o skúmaných dialektoch využívame rôzne zdroje. Materiálový záber, v kontexte ktorého sme uskutočnili komparáciu výsledkov sledovaných zmien, je neporovnateľne rozsiahlejší, ako to bolo v našej dizertačnej práci. Prevažujú údaje fonologického charakteru, čo spôsobila skutočnosť, že najmä v minulom storočí sa českí, slovenskí i poľskí dialektológovia zaujíмали takmer výlučne o hláskový systém dialektov v okrese Čadca.

Jediná mapa, zaradená do tejto práce, odráža nárečovú diferenciáciu nami skúmanej oblasti.

Predkladaná monografia predstavuje jej rukopis, upravený a doplnený na základe pripomienok recenzentov. Prezentované analýzy, opisy a nové zistenia, ktoré vychádzajú z nami získaného nárečového materiálu priamo v teréne a opierajú sa o všetky relevantné vedecké práce, s využitím synchronno-diachronnej metódy, podávajú ucelený pohľad na vnútornú nárečovú diferenciáciu dialektov skúmaného priestoru. A to pohľad nielen na dve vývinovo odlišné skupiny dialektov – spätých so slovenskými a poľskými nárečiami –, ale aj s postihnutím nárečových osobitostí v rámci jednej dialektovej skupiny.

Naša knižka je dobrým východiskom pre rekonštrukciu najstarších základných vývinových tendencií v dialektach skúmanej oblasti. **Kompletizácia a systematizácia všetkých doterajších poznatkov v tejto knižnej podobe vytvára vedecké kontinuum.** S použitím metód relatívnej (pomernej) chronológie a jazykového zemepisu umožní odkrývať a identifikovať nielen vnútorné príčiny jazykových zmien v pomedzných hornokysuckých a kysuckých goralských nárečiach, ale prispeje k hlbšiemu poznaniu dialektov pomedzných areálov vôbec. Je všeobecne známe, že **dialekty na pomedzí nárečových areálov prinášajú zaujímavé a najmä užitočné poznatky nielen zo slovákistického, ale aj slavistického hľadiska.**

Naša snaha vypracovať monografiu o dialektach horných Kysúc v okrese Čadca nadobudla čiastočne skutočné kontúry. Naším cieľom bolo, aby kniha splnila nielen odbor-

né požiadavky, ktoré sa kladú na takúto prácu, ale uplatňujúc didaktický prístup k výkladu predkladanej problematiky sme z nej chceli vytvoriť čo najlepšiu poznatkovú bázu pre študentov a záujemcov o dialekty vymedzenej nárečovej oblasti. Aby bola dobrým východiskom pre ich ďalšie hĺbkové štúdium. Aby konfrontovali svoje výsledky bádania s doterajšími poznatkami, aby upozornili na zmeny. Aby tak mohli naše spoločné úsilie vyústiť do úplného monografického opisu nárečí celého kysuckého regiónu.

Táto práca zďaleka nepredstavuje vyčerpávajúce poznatky o zvukovej a tvaroslovnej rovine dialektov skúmaného nárečového priestoru. Ale umožňuje ich lepšie poznanie. Sústreďuje na jednom mieste takmer všetky dostupné doterajšie vedecké poznatky o tejto dialektovej oblasti. V práci poukazujeme na onomastický rozmer jazykovedných výskumov – v tak zaujímavom, nárečovo diferencovanom a svojráznom kraji –, ako reálnu perspektívu ďalších možných bádateľských snažení.

Zložitnosť jednotlivých vývinových zmien, príčin ich vzniku, podmienok a ciest jazykových procesov, uskutočnených v dialektoch tejto oblasti, nám nateraz neumožňujú vypracovať úplnú monografiu, ktorá by si žiadala spracovanie komplexnej morfológie, ako aj slovnej zásoby a syntaxe. Takýto rozmer výskumných cieľov je nateraz nad rámec našich časových možností, ale pritom by bolo potrebné uskutočniť ešte jeden nárečový výskum v lokalitách, z ktorých nemáme postačujúci materiál (napr. z Turkova v Turzovke, z Milošovej) a v ktorých sme výskum neuskutočnili (v Dlhej nad Kysucou či v centre Vysokej nad Kysucou), aby naše poznatky a závery boli relatívne úplné v opisoch zvukovej a tvaroslovnej roviny dialektov nami vymedzeného priestoru.

Na záver by som chcela úprimne poďakovať predovšetkým Mgr. Ivete Valentovej, PhD., za jej pomoc a dôveru. Ďakujem jej ako vedúcej oddelenia dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave, na pôde ktorého mi vytvorila priaznivé podmienky na vypracovanie tejto knihy. Bez jej pričinenia a morálnej podpory PhDr. Milana Majtána, DrSc., ktorý si tieto riadky už neprečíta, by táto monografia nevyšla.

Hlbokou vďakou som osobitne zaviazaná prof. PhDr. Júlii Dudášovej-Kriššákovej, DrSc., ako prísnej, ale zhovievavej recenzentke, za jej zodpovedný prístup k posúdeniu rukopisu, za odborné zhodnotenie mojich výsledkov práce a za inšpirácie, ktoré prispeli ku skvalitneniu predloženého materiálu. Rovnako úprimné poďakovanie patrí prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc. za svedomité prečítanie prvého textu pripravovanej knihy, za pripomienky a osožné doplnenia, ktoré nás primäli k ďalším novým úvahám.

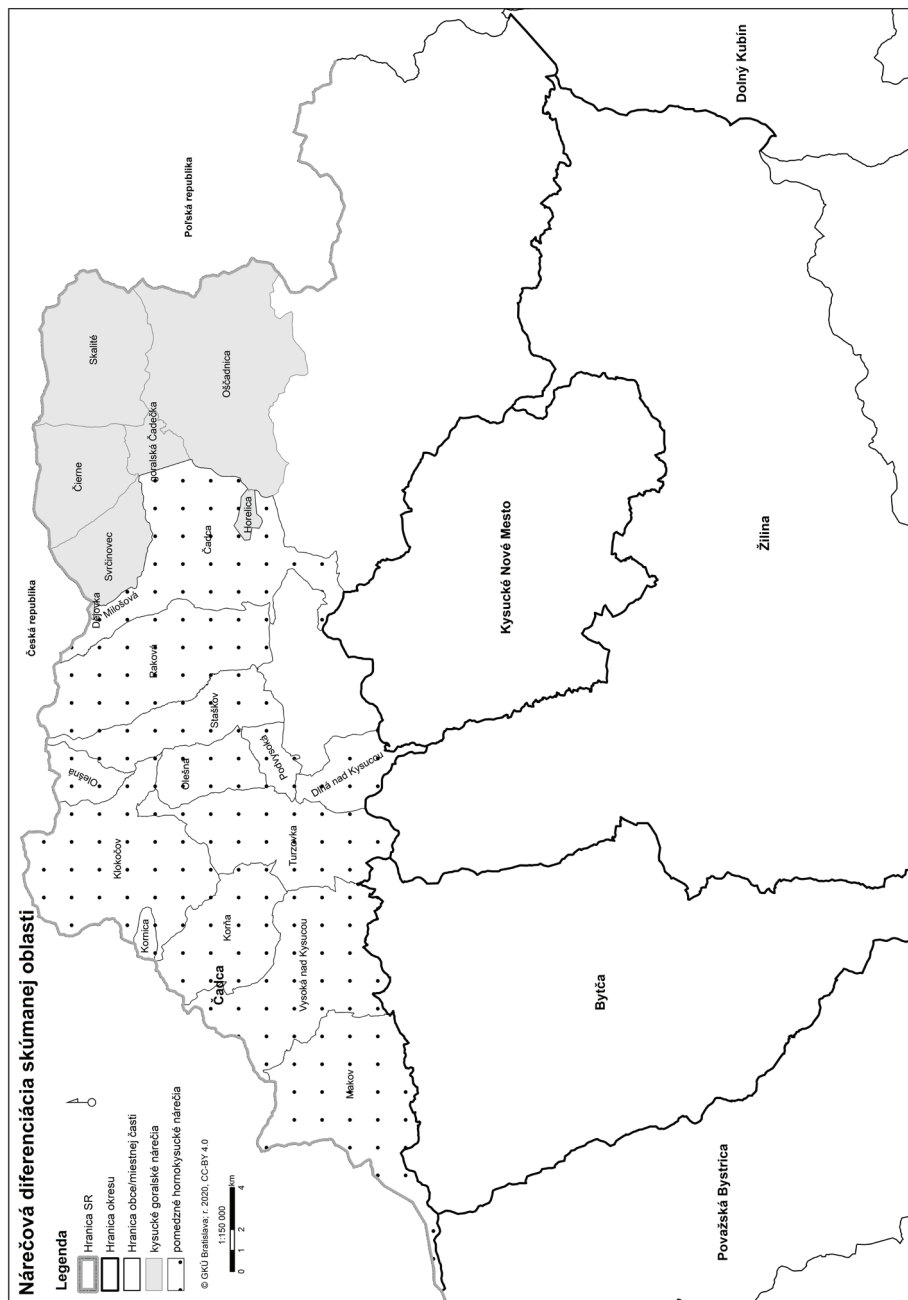
Úprimne ďakujem prof. PhDr. Pavlovi Žigovi, CSc., ktorý počas môjho pôsobenia v dialektologickom oddelení Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave ako vedúci tohto oddelenia (v rokoch 2006 – 2012) a neskôr ako riaditeľ uvedeného ústavu (v rokoch 2010 – 2014) ma podporoval v mojom úsilí uskutočniť výskum celej hornokysuckej nárečovej oblasti v okrese Čadca. Moje ďakujem patrí prom. fil. Adriane Ferencíkovej, CSc., ktorá bola mojou školiteľkou pri vypracúvaní dizertačnej práce. Som jej nesmierne vďačná za mnohé cenné rady, ale najmä za vyčerpávajúce odpovede na moje otázky, ktoré sa objavovali pri vypracúvaní aj tejto monografie. Za rady v oblas-

ti foneticko-fonologických aspektov slovanských jazykov a ich nárečí ďakujem dr. sc. Sinišovi Habijancovi, PhD.

Moje ďalšie poďakovanie patrí RNDr. Gabrielovi Gažimu, M.P.H. za technické a programové spracovanie prvotných magnetofónových a digitálnych zvukových nahrávok, ktoré som urobila na horných Kysuciach v okrese Čadca. Zároveň vyslovujem vďaku Dr. Petrovi Weissovi (Lubľana), tvorcovi písma 00 ZRCola, za láskavý súhlas s použitím uvedeného fontu pri zápisoch nárečového materiálu. Za sprostredkovanie prístupu k originálnym zápisom niektorých poľských lingvistov ďakujem Mgr. Rafałowi Szeptyńskému, Ph.D. (Krakov). Mgr. Zuzane Škorníkovej som vďačná za poskytnutie jej zvukových nahrávok z obce Klokočov. Za technické spracovanie mapy úprimne ďakujem Mgr. Nikole Kušnirákovej a Ing. Anne Mackovej. Za korekcie resumé v anglickom jazyku ďakujem Mgr. Júlii Behýlovej a PhDr. Milanovi Harvalíkovi, Ph.D. Mgr. Jane Wachtarczykovej, PhD. som vďačná za úpravu a korekciu resumé v poľskom jazyku.

Napokon myslím na obyvateľov rodných Kysúc. Na tých, ktorí fyzicky už nie sú medzi nami, ale svojím jazykom – materinským nárečím, sa nám prihovárajú aj prostredníctvom svojich potomkov. Touto knižkou sa chcem odvdáčiť predovšetkým tým, ktorí mi umožnili zozbierať a zdokumentovať aj na zvukový záznam tú časť nášho kultúrneho dedičstva, ktorú sme si i keď v pozmenenej podobe, ale mnohí zachovali pre nasledujúce generácie tohto svojrázneho regiónu.

Bratislava, máj 2020
Autorka

Na voľne dostupných elektronických podkladoch Geodetického a kartografického ústavu v Bratislave a na základe poznania terénu samotnou autorkou knihy mapu technicky spracovali Mgr. Nikola Kušníráková a Ing. Anna Macková.

Literatúra

- ANDRÁŠ, Matej: Severné hranice Slovenska. 2. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo KUB-KO GORAL 2007. 138 s.
- Atlas slovenského jazyka. I/1. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť prvá: Mapy. Hlavný autor J. Štolc. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 314 s. I/2. Časť druhá: Úvod – komentáre – materiály. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 200 s.
- Atlas slovenského jazyka. II/1. Flexia. Časť prvá: Mapy. Spracoval J. Štolc. Bratislava: Veda 1981. 316 s. II/2. Časť druhá: Úvod – komentáre. Bratislava: Veda 1978. 192 s.
- Atlas slovenského jazyka. III/1. Tvorenie slov. Časť prvá: Mapy. Autor F. Buffa. Bratislava: Veda 1981. 424 s. III/2. Časť druhá: Úvod – komentáre – dotazník – indexy. Bratislava: Veda 1978. 246 s.
- BARTOŠ, František: Dialektický slovník moravský. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1906. 566 s. Dostupné na: <https://archive.org/details/dialektickslov00bartuoft/page/n5/mode/2up>.
- BENKO, Ján: Osídlenie Kysúc. In: Správy a informácie. 4. Čadca: Kysucké múzeum 1980, s. 5 – 58.
- BENKO, Ján: Osídlenie severného Slovenska. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, n. p. Košice 1985. 316 s.
- BĚLIČ, Jaromír: Přehled nářečí českého jazyka (s mapkou). 1. vydanie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1968. 98 s.
- BĚLIČ, Jaromír: Nástin české dialektologie. Vysokoškolská učebnice. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1972. 463 s.
- BLANÁR, Vincent: Onomastický výskum na Slovensku. In: Jazykovedný časopis, 1965, roč. 16, č. 1, s. 73 – 78.
- BLANÁR, Vincent: Akcia súpisu chotárnych názvov na Slovensku. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1965/66, roč. 12, s. 259 – 261.
- BLICHA, Michal – MAJTÁN, Milan: Úvod do onomastiky – výberová prednáška. Vysokoškolské učebné texty pre Pedagogickú fakultu v Prešove. 1. vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika 1986. 148 s.
- BLICHA, Michal – MAJTÁN, Milan: Metodika výskumu vlastných mien. 1. vydanie. Košice: Rektorát Univerzity Pavla Jozefa Šafárika 1975. 104 s.
- CRÂNJALĂ, Dumitru: Rumunské vlivy v Karpatech. Se zvláštním zřetelem k moravskému Valašsku. Praha: Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 1938. 564 s.
- Čadca a okolie. Zostavil P. Maráky a L. Šeliga. Martin: Osveta 1981. 264 s. + Farebná príloha 16 s. Čiernobiela príloha 32 s.
- Český jazykový atlas. 1 – 5. Red. J. Balhar (1 – 5) a P. Jančák (1 – 2). Praha: Academia 1992 – 2011. Dostupné na: <https://cja.ujc.cas.cz>.
- Čierne. Čierne: Obecný úrad Čierne 1998. 104 s.
- DEJNA, Karol: Polsko-laskie pogranicze językowe na terenie Polski. Część. II. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe 1953. 270 s. 16 map.
- DEJNA, Karol: Dialekty Polskie. 2. wydanie. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich 1993. 283 s. 70 map.

- DEJNA, Karol: Atlas polskich innowacji dialektalnych. Warszawa – Łódź: Wydawnictwo Naukowe PWN 1994. 60 s. 100 máp.
- DODEKOVÁ, Eva: Charakteristika nárečovej terminológie Turzovky. Rigorózná práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2002. 154 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Živé mená s toponymickým základom v goralskej oblasti na Spiši. In: 4. slovenská onomastická konferencia. Nitra 4. – 6. apríla 1974. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1976, s. 61 – 65.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Fungovanie rodných mien a priezvisk v pomenovacej sústave goralskej oblasti na Spiši. In: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DIV. Prace Językoznawcze. Zeszyt 61. Red. A. Zaręba. Warszawa – Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1979, s. 79 – 81.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: O výskume lexiky goralských nárečí z aspektu teórie jazykových kontaktov. In: Jazykovedné štúdie. 21. Dialektológia. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1987, s. 112 – 120.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia. Odras slovensko-poľských jazykových kontaktov na fonologickej rovine. Bratislava: Veda 1993. 176 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia (Poznámky na okraj hesla v Encyklopédii jazykovedy). In: Slovenská reč, 1995, roč. 60, č. 2, s. 92 – 101.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Kapitoly zo slavistiky. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monografia 27 (AFPhUP 43/125). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2001. 186 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia na slovensko-poľskom jazykovom pomedzí. In: Slovensko-Poľsko, Bilaterálne vzťahy v procese transformácie. Bratislava: LUFEMA 2008, s. 215 – 231.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Kapitoly zo slavistiky. 2. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis. Monografia 95 (AFPhUP 232/314). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2008. 312 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Slovenské nárečia v kontexte Celokarpatského dialektologického atlasu. In: Славянские языки и культуры в современном мире. II. Международнй научнй симпозиум (Москва, МГУ имени М.В.Ломоносова, филологический факультет, 21-24 марта 2012 г.): Труды и материалы. Сост. О. В. Дедова, Л. М. Захаров, К. В. Лифанов; Под общим руководством М. Л. Ремнёвой. Москва: Издательство Московского университета 2012, s. 160 – 161.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia na slovensko-poľskom jazykovom pomedzí z aspektu teórie jazykových kontaktov. In: XV. Medzinárodný zjazd slavistov v Minsku. Príspevky slovenských slavistov. Historický opis slovanských jazykov a dialektológia. Bratislava: Slovenský komitét slavistov. Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2013, s. 9 – 27.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia z pohľadu súčasnej slovenskej jazykovedy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2016. 248 s.
- DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Goralské nárečia z pohľadu súčasnej slovenskej jazykovedy. 2. opravené vydanie. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2017. 248 s.
- ĐURICOVÁ, Adela: Morfológický systém kysuckých goralských nárečí. Diplomová práca. Vedúca práce Júlia Dudášová-Kriššáková. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2002. 137 s.

- DUŠALOVÁ, Anna: Nárečový slovník obce Turzovka. Diplomová práca. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 1997. 82 s.
- ŽURČO, Peter a kolektív: Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku. Podklady k projektu: Copernicus Programme, project COP-58: ONOMASTICA-COPERNICUS DATABASE. CD ROM. Paris: ELRA – 1998. (Databáza obsahuje stav priezvisk z r. 1995). Dostupné na: <http://slovník.juls.savba.sk/?w=LU%C4%8CENEC&c=Kae9&d=priezviska>.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 1. Kolektív red. Bratislava: Veda 1995. 484 s.
- Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 2. Kolektív red. Bratislava: Veda 1995. 448 s.
- FERENČÍKOVÁ, Adriana: Striedanie e, a za psl. e v číslovkách päť, deväť. In: Jazykovedné štúdie. 10. Štolcov zborník. Red. J. Ružička. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1969, s. 64 – 68.
- FERENČÍKOVÁ, Adriana: Niektoré aspekty spracovania gramatických slov. In: Dialektologický zborník. 2. Materiály z 2. slovenskej dialektologickej konferencie (Zemplínska širava 30. 9. – 3. 10. 1981). Red. L. Bartko. Prešov: Filozofická fakulta UPJŠ 1986, s. 207 – 216.
- GAŠINEC, Eduard: Diferenciálna charakteristika dolnokysuckých nárečí a ich postavenie medzi slovenskými nárečiami. In: Vlastivedný spravodaj Kysuckého múzea, 1981 – 82, roč. 5 – 6, s. 139 – 168.
- GEBAUER, Jan: Historická mluvnice jazyka českého. 3. Tvarosloví. 1. Skloňování. S opravami a doplňky akademika Františka Ryšánka. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1960. 660 s.
- GEBAUER, Jan: Historická mluvnice jazyka českého. 1. Hláskosloví. S doplňky a doslovem doc. dr. Miroslava Komárka. 2. vydanie. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1963. 767 s.
- GOTKIEWICZ, Mieczysław: Polskie osadnictwo Czadeckiego i Orawy (z 17 rycinami i 4 mapami). Katowice: Wydawnictwo Instytutu śląskiego, skład główny nasza księgarnia – Warszawa 1939, s. 8 – 48.
- Historický slovník slovenského jazyka. I. – VII. Vedecký red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991 – 2008. Dostupný 5. zväzok na: <https://slovník.juls.savba.sk>.
- HOLUB, Josef a KOPEČNÝ, František: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Státní nakladatelství v Praze 1952. 575 s.
- HORÁK, Gejza: Nárečie Pohorelej. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1955. 251 s.
- HORECKÝ, Ján: Úvod do jazykovedy. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1975. 100 s.
- HORVÁTH, Pavel: Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici 18. stor. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1963. 328 s.
- CHOLUJ, Dominik: Onomastika Kysúc. Čadca: Kysucké múzeum Čadca 1992. 155 s.
- KÁLAL, Karel a KÁLAL, Miroslav: Slovenský slovník z literatúry aj nárečí. (Slovensko-český diferenciálny.) Banská Bystrica: Slovenská Grafia 1923. 1012 s. + 104 s.
- KELLNER, Adolf: Několik poznámek k dílu M. Małeckého a K. Nitsche Atlas językowy polskiego Podkarpacia. In: Slavia XVII, 1939, s. 73 – 81.
- KELLNER, Adolf: K charakteristice čadeckých nářečí. In: Linguistica Slovaca, 1939 – 40, 1 – 2, s. 220 – 229.
- KELLNER, Adolf: K palatalisaci v čadeckých nářečích. In: Linguistica Slovaca, 1946 – 48, 4 – 6, s. 134 – 144.

- KELLNER, Adolf: Východolašská nářečí. I. Brno: Dialektologická komise při Matici moravské v Brně 1946. 255 s.
- KELLNER, Adolf: Východolašská nářečí. II. Brno: Dialektologická komise při Matici moravské v Brně 1949. 337 s. 5 map.
- KELLNER, Adolf: Úvod do dialektologie. Bratislava: SPN 1954. 113 s.
- KLEMENSIEWICZ, Zenon Ludwik – LEHR-SPLAWIŃSKI, Tadeusz – URBAŃCZYK, Stanisław: Gramatyka historyczna języka polskiego. Warszawa 1965. 596 s.
- KOMÁREK, Miroslav: Historická mluvnice česká. 1. Hláskosloví. 2. vydanie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1962. 196 s.
- KOPEČNÝ, František: O záhadě jména Beskydy. In: Adolfu Kellnerovi. Sborník jazykovědných studií. Opava: Slezský studijní ústav 1954, s. 158 – 173.
- KOVÁČOVÁ, Viera: Sotácke nárečia severovýchodného Zemplína z aspektu petrifikácie a nivelizácie. 1. vydanie. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku Filozofická fakulta 2010. 175 s.
- KOVÁČOVÁ, Viera: Z problematiky archaizmov v slovenských nárečiach s osobitným zreteľom na sotácke nárečia severovýchodného Zemplína. Ružomberok: Verbum 2015. 174 s.
- KOŽÁR: Z hornotrenčianskeho nárečia. In: Slovenské pohľady. Roč. XX. Turčiansky Svätý Martin: Tlačou knihtlačiarско-účastinárskeho spolku 1900, s. 149 – 151.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Náčrt dejín slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 196 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Slovenčina a slovanské jazyky. Praslovanská genéza slovenčiny. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1974. 324, /4/ s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. 1. vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 344 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Slovenčina a slovanské jazyky. 2. Fonologický vývin. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava 2003. 168 s.
- KRÁL, Ábel a SABOL, Ján: Fonetika a fonológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989. 392 s.
- KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s.
- Krátky slovník slovenského jazyka. 4. doplnené a upravené vydanie. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. 985 s. Dostupný na: <https://slovník.juls.savba.sk>.
- KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Antroponymá v goralskej nárečovej oblasti na Spiši. In: IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9. – 10. novembra 1971. Zborník materiálov. Zostavil M. Majtán. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1973, s. 83 – 88.
- KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Depalatalizácia mäkkých konsonantov v goralských nárečiach. In: Slavica Slovaca, 1986, roč. 21, č. 3, s. 237 – 246.
- KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: K otázke lexiky prechodných nárečí a lexikálnych presahov. In: Dialektologický zborník. 2. Materiály z 2. slovenskej dialektologickej konferencie (Zemplínska šírava 30. 9. – 3. 10. 1981). Red. L. Bartko. Prešov: Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove 1986, s. 71 – 80.
- KRIŠŠÁKOVÁ, Júlia: Zmeny v systéme laterál v goralských nárečiach z aspektu slovensko-poľských jazykových kontaktov. In: Studia linguistica Polono-Slovaca. 1. Red. K. Ry-mut, J. Reichan, M. Majtán, I. Ripka. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej akademii nauk 1988, s. 7 – 13.

- KRŠKO, Jaromír: Niekoľko poznámok k termínom anojkonymum a terénny názov. In: Slovenská reč, 2009, roč. 74, č. 6, s. 357 – 361.
- KRŠKO, Jaromír a VELIČKA, Drahomír: Hydronymia povodia Kysuce. 1. vydanie. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela 2011. 208 s.
- KUBÁNIOVÁ, Sandra: Jazyk ľudového rozprávania v obci Skalité. Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2000. 74 s.
- Kysuce a Kysučania. Zostavil R. Gerát. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci 2004. 280 s.
- LAMPRECHT, Arnošt: České nářeční texty. 1. vydanie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1976. 425 s.
- LAMPRECHT, Arnošt – ŠLOSAR, Dušan – BAUER, Jaroslav: Historická mluvnice češtiny. 1. vydanie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1986. 424 s.
- LAMPRECHT, Arnošt: Praslovanština. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně – filozofická fakulta 1987. 199 s.
- MACŮREK, Josef: České země a Slovensko (1620 – 1750). Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně – filozofická fakulta 1969. 340 s.
- MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1957. 628 s.
- MACHEK, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. 2. vydanie. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd 1968. 868 s. 10 obr.
- MAJTÁN, Milan: Štruktúrne typy slovenských chotárnych názvov. In: IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9. – 10. novembra 1971. Zborník materiálov. Zostavil M. Majtán. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1973, s. 147 – 160.
- MAJTÁN, Milan: Nárečová slovná zásoba a terénne názvy. In: Dialektologický zborník. 1. Materiály z 1. slovenskej dialektologickej konferencie konanej v Prešove 17. – 19. apríla 1975. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980, s. 105 – 110.
- MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. 1. vydanie. Bratislava: Veda 1996. 191 s.
- MAJTÁN, Milan: Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773 – 1997). Bratislava: Veda 1998. 600 s.
- MAJTÁN, Milan: Slovník turzovských priezvisk. In: Turzovské priezviská. 1. vydanie. Turzovka: Spolok priateľov Turzovky, občianske združenie 2011, s. 75 – 211.
- MAJTÁN, Milan: Naše priezviská. Bratislava: Veda 2014. 197 s.
- Makov 1895 – 1995, 1720 – 1995. 100. výročie samostatnej obce. 275. výročie prvej písomnej zmienky o obci. Makov: Vydala obec Makov 1995. 168 s. Obrazová príloha, 16 s.
- MAŁECKI, Mieczysław a NITSCH, Kazimierz: Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Część 1. Mapy. Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1934. 500 map.
- MAŁECKI, Mieczysław a NITSCH, Kazimierz: Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Część 2. Wstęp, objaśnienia, wykazy wyrazów. Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1934. 112 s.
- MAŁECKI, Mieczysław: Język Polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, Wyspy językowe) z 2 mapami. Kraków: Biblioteczka TMJP nr. 12 – Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego 1938, s. 4 – 33.
- MAŁECKI, Mieczysław: Polskie teksty gwarowe z Czadeckiego. In: Zborník Matice slovenskej. XVIII. Martin: Matica slovenská 1940, s. 103 – 105.
- MAŁECKI, Mieczysław: O możliwości chronologizacji cech w gwarach przejściowych, 1933. In: Dialekty polskie i słowiańskie. Red. Jerzy Rusek. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2004, s. 135 – 140.

- MAŁECKI, Mieczysław: Do genezy gwar mieszanych i przejściowych (ze szczególnym uwzględnieniem granicy językowej polsko-czeskiej i polsko-słowackiej, 1934. In: *Dialekty polskie i słowiańskie*. Red. Jerzy Rusek. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2004, s. 129 – 133.
- MAREC, Jozef: Nárečie Veľkej Turzovky a jeho pôvaby. In: *Turzovka krížom-krážom*. Zostavil I. Gajdičiar. Turzovka: Spolok priateľov Turzovky, občianske združenie 2010, s. 189 – 215.
- MATULA, Pavol: Rozdelené Kysuce. Zabratie severných Kysúc Poľskom v rokoch 1938 – 1939. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku Towarzystwo Słowaków w Polsce 2012. 112 s.
- Morfológia slovenského jazyka. Vedecký red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.
- MÚCSKOVÁ, Gabriela: Jazykové zmeny v historickom vývine gramatických tvarov z aspektu gramatikalizácie (na príklade vývinu slovenského préterita). 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského 2016. 192 s.
- NITSCH, Kazimierz: Monografie Polskich Cech Gwarowych. Fonetyka międzywyrazowa. Małopolskie ch. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności 1916. 58 s. mapa.
- Obščekarpackij dialektologičeskij atlas. Vstupitel'nyj vypusk. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite 1987. 185 s.
- Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika. Kolektiv red. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite 1983. 413 s.
- PALKOVIČ, Konštantín: Slovenské nárečia. Príručka pre terénny výskum. Banská Bystrica: Krajské osvetové stredisko 1981. 143 s.
- PASTRNEK, František: Štúdovanie slovenčiny. In: *Slovenské pohľady*. Roč. XIII – XVII. Turčiansky Svätý Martin: Tlačou knihtačiarско-účastinárského spolku 1893 – 1897. 765 s., 759 s., 760 s., 771 s., 752 s.
- PASTRNEK, František: O nářečí polském v stolici Trenčinské. In: *Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi*. Praha: Tlačou F. Šimáčka 1898, s. 134 – 153. Dostupné na: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File%3ARozpravy_filologicke%C3%A9_v%C4%B9novan%C3%A9_Janu_Gebauerovi_-_1898.djvu.
- PAULINY, Eugen: Štruktúra slovenského slovesa. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1942. 112 s.
- PAULINY, Eugen: K vyvinu spisovního jazyka a nářečí. In: *Jazykovedný zborník 4*. Red. J. Stanislav. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1950, s. 41 – 44.
- PAULINY, Eugen: Fonologický vývin slovenčiny. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1963. 360 s. 59 máp.
- PAULINY, Eugen: Fonológia spisovnej slovenčiny. 2. prepracované vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 124 s.
- PAULINY, Eugen: O vývine kongruentného skloňovania. In: *Slovenská reč*, 1982, roč. 47, č. 1, s. 3 – 11.
- PAULINY, Eugen: Vývin slovenskej deklinácie. Rukopis upravil a doplnil P. Žigo. 1. vydanie. Bratislava: Veda 1990. 270 s.
- PAULINY, Eugen a ŠTOLC, Jozef: Dotazník pre výskum slovenských nářečí (Atlas slovenského jazyka). Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1947. 100 listov.
- PETROV, Alexej: Helység névtara – Seznam osad v Uhrách z r. 1864 – 65 jako pramen historicko-demografických údajů o slovenských a karpatoruských osadách. Praha: Česká akademie věd a umění 1927. 160 s.

- RAMŠÁKOVÁ, Anna: Dialekt v obci Skalité. Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského 2005. 99 s.
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: Integračné a diferenciacné javy zvukovej a tvaroslovnej roviny v nárečiach na horných Kysuciach. In: Jazykovedné štúdie. XXVIII. Súradnice súčasnej slovenskej dialektológie. Editorka K. Balleková. Bratislava: Veda 2010 a, s. 341 – 350.
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: Opis zvukovej a tvaroslovnej roviny hornokysuckých pomedzných a kysuckých goralských nárečí. Dizertačná práca. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied 2010 b. 378 s.
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: Integračné javy zvukovej a tvaroslovnej roviny v nárečiach na česko-poľsko-slovenskom pomedzí. In: PHILOLOGICA LXXII. Slovo a tvar v štruktúre a komunikácii. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Editori G. Múcsková, K. Muziková, Z. Hargašová et al. Bratislava: Univerzita Komenského 2013, s. 157 – 168.
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: Karpatský jazykový areál. Karpatizmy v kysuckej nárečovej oblasti. In: Valašsko – historie a kultura. Editori S. Urbanová, L. Dokoupil, J. Ivánek a P. Kadlec et al. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě (Centrum pro hospodářské a sociální dějiny a Ústav pro regionální studia) a Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 2014, s. 223 – 233, mapy s. 519 – 522.
- RAMŠÁKOVÁ, Anna: Hláskoslovné zmeny diferencujúce kysucký nárečový areál. In: Jazykovedné štúdie. XXXII. Prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty. Editori K. Balleková, Ľ. Králik, G. Múcsková. Bratislava: Veda 2015, s. 203 – 211.
- RIPKA, Ivor: Miesto dialektov v súbore útvarov národného jazyka. In: Jazykovedné štúdie. XV. Red. J. Ružička. Bratislava: Veda 1980, s. 227 – 231.
- RIPKA, Ivor: Vecný slovník dolnotrenčianskych nárečí. Bratislava: Veda 1981. 338 s.
- RIPKA, Ivor: Tradícia a jazyková kultúra. In: Jazyková politika a jazyková kultúra. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach v Domove vedeckých pracovníkov SAV 17. – 19. apríla 1985. Venované 17. zjazdu KSC. Red. J. Kačala. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1986, s. 203 – 209.
- RIPKA, Ivor: Úloha slovenských nárečí v súčasnej jazykovej situácii. In: Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Smoleniciach 23. – 25. mája 1988. Red. J. Bosák. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1990, s. 120 – 127.
- RIPKA, Ivor: Vzťah spisovnej slovenčiny a nárečí z aspektu jazykovej kultúry. In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 1995, s. 46 – 52.
- RIPKA, Ivor: Dialektika dialektológie. In: Nárečia a národný jazyk. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 26. septembra 1997). Editorka A. Ferenčíková. Bratislava: Veda 1999, s. 99 – 104.
- RIPKA, Ivor: Aspekty slovenskej dialektológie. Prešov: Prešovská univerzita, Fakulta humanitných vied 2002. 113 s.
- RIPKA, Ivor: Celokarpatský dialektologický atlas – hlavné dielo lingvistickej karpatológie. In: Slovo o slove. Prešov: Katedra komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity 2009, s. 12 – 19.
- SIVČÁKOVÁ, Ľubomíra: Lexika goralských nárečí. Diplomová práca. Vedúca práce Júlia Dudášová-Kriššáková. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove Univerzity Pavla Jozefa Šafárika 1987. 82 s.
- Skalité. Skalité: Obecný úrad Skalité 2005. 225 s.

- Śląskie teksty gwarowe (z mapką). Pod redakcją A. Zaręby. Kraków: Nakładem TMJP i Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1961. 160 s. mapa.
- Slovensko. Ľud – 2. časť. Vedecký red. B. Filová a J. Mjartan. Bratislava: Obzor 1975. 488 s.
- Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku. Brno: dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. 2014. Dostupné na: <http://spjms.ujc.cas.cz>.
- Slovník slovenského jazyka. I. – VI. Vedecký red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 – 1968. Dostupný na: <https://slovník.juls.savba.sk>.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. 1 – 3. Kolektív autorov. Bratislava: Veda 2006, 2011, 2015. Dostupný na: <https://slovník.juls.savba.sk>.
- Slovník slovenských nárečí. I. A – K. Vedecký red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s.
- Slovník slovenských nárečí. II. L – P (povzchádzať). Vedecký red. I. Ripka. Bratislava: Veda 2006. 1066 s.
- Słownik prasłowiański. I (A – B). Red. F. Sławski. Wrocław etc.: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1974. 487 s.
- STANISLAV, Ján: Dejiny slovenského jazyka. I. Úvod a hláskoslovie. 1. vydanie. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1956. 592 s.
- STANISLAV, Ján: Dejiny slovenského jazyka. II. Tvaroslovie. 1. vydanie. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1958. 743, /1/ s.
- STENCHLÁK, Róbert: Skalité – história najsevernejšej kysuckej obce. Rigorózna práca. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku 2003. 156 s.
- STIEBER, Zdzisław: Rozwój fonologiczny języka polskiego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1962. 91 s.
- SZCZOTKA, Paweł: O gwarach Czadeckich. In: Czadecka Ojcowizna. Praca zbiorowa pod redakcją Krzysztofa Nowaka. Lublin: Ośrodek Studiów Polonijnych i Społecznych PZKS 2000, s. 63 – 78.
- ŠEMBERA, Alois Vojtěch: Základové dialektologie československé. S příklady všech řečí slovanských a různorečí českých, moravských a slovenských. Viedeň: Císařská akademie vědecká 1864, s. 79 – 80.
- ŠKORNÍKOVÁ, Zuzana: Hornokysucké nárečie obce Klokočov. Diplomová práca. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela 2007. 49 s. 2 prílohy.
- ŠMILAUER, Vladimír: Úvod do toponomastiky. 1. vydanie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p. 1963. 220 s.
- ŠMILAUER, Vladimír: Třídění pomístních jmen. In: Zpravodaj místopisné komise ČSAV, 1972, roč. 13, č. 1 – 2, s. 171 – 188.
- ŠRÁMEK, Rudolf: Osídlování území mezi řekou Olšavou, Moravou a Bečvou a odraz v tamní toponymii. In: Národopisný věstník. Bulletin d'ethnologie, roč. 78, 2019, č. 1, s. 5 – 42. Dostupný na: http://www.narodopisnaspolecnost.cz/images/NV/NV_2019_1_web.pdf.
- ŠTOLC, Jozef: Niekoľko poznámok k práci Zdzisława Stieberta „Ze studjów nad gwarami słowackimi południowego Spisza“. Lud Słowiański 1. Zeszyt 1. Dziel A. Kraków 1929, s. 61 – 138. In: Bratislava. VIII. 1934, s. 108 – 112.
- ŠTOLC, Jozef.: Niekoľko myšlienok o národnom jazyku a nárečiach. In: Jazykovedný zborník Slovenskej akadémie vied a umení. 4. Red. J. Stanislav. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení 1950, s. 50 – 53.
- ŠTOLC, Jozef: O súčasnej slovenskej dialektológii. In: Jazykovedné štúdie. II. Dialektológia. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1957, s. 7 – 18.

- ŠTOLC, Jozef: Reč Slovákov v Juhoslávii. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1968. 356 s.
- ŠTOLC, Jozef: Slovensko-poľské jazykové pomedzie a jeho výskum. In: Jazykovedný časopis, 1974, roč. 15, č. 1, s. 60 – 67.
- ŠTOLC, Jozef: Slovenská dialektológia. Bratislava: Veda 1994. 179 s. Ukázková hesla Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku. In: Acta onomastika, 2010, roč. 51, 1, s. 339 – 383.
- UŠAK, Jozef: Reťazové sídelné formy na Slovensku. In: Ľudové staviteľstvo v karpatskej oblasti. Ved. redaktor J. Mjartan. Bratislava: Veda 1974, s. 183 – 189.
- VALENTOVÁ, Iveta: Čertorie a ľudová etymológia. In: Kultúra slova, 2009 a, roč. 43, č. 5, s. 281 – 284.
- VALENTOVÁ, Iveta: Anojkonymum alebo terénny názov? In: Slovenská reč, 2009 b, roč. 74, č. 1, s. 31 – 34.
- VALENTOVÁ, Iveta: Výstavba heslových slov slovníka lexiky slovenských terénnych názvov. In: Štefan Peciar a moderná lexikografia. Bratislava: Veda 2014, s. 280 – 296.
- VALENTOVÁ, Iveta: Úlohy súčasnej slovenskej onomastiky. In: Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji. Poznań: Instytut Naukowo-Wydawniczy „Maiuscula“ 2015, s. 713 – 725.
- VALENTOVÁ, Iveta: Slovenské terénne názvy vo Vaňarci v Maďarsku. In: Acta onomastica, 2016, roč. 55, s. 315 – 331.
- VALENTOVÁ, Iveta: Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania). Bratislava: Vydavateľstvo SAP – Slovak Academic Press, s. r. o. 2018. 220 s.
- VÁŽNÝ, Václav: O sbíraní nářečového materiálu na Slovensku metodou dotazníkovou. In: Sborník Matice slovenskej. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská. Tlačou vlastnou a kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku 1930, s. 159 – 169.
- VÁŽNÝ, Václav: Nářečí slovenská. In: Českolovenská vlastivěda. III. Jazyk. Praha: SFINX – Bohumil Janda 1934, s. 219 – 310.
- VÁŽNÝ, Václav: Z mezislovanského zeměpisu. Příspěvek k dokumentární hodnotě díla: M. Małecki i K. Nitsch, Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Kraków 1934. Praha 1948. 257 s.
- VELIČKA, Drahomír: Dejiny osídlenia Kysúc. Turzovka: Združenie Terra Kisucensis 2017. 340 s.
- VIDOESKI, Božidar: Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas. Vypusk 7. Belgrad – Novi Sad: Serbskaja akademija nauk i iskusstv 2003. 188 s.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. 2. Kolektív autorov. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1977. 520 s. Farebné prílohy 8 s.
- Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. 3. Kolektív autorov. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1978. 536 s. Farebné prílohy 16 s. 8 máp.
- ZAKREVSKAJA, Jaroslava: Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas. Vypusk 4. Lvov: Institut ukrainovedenija 1993. 184 s.
- ZARĘBA, Alfred: Z polsko-słowackich stosunków językowych. Szkic głosowni gwary oszczadnickiej. In: Studia linguistica Polono-Slovaca. Tom 1. Red. K. Rymut, J. Reichan, M. Majtán, I. Ripka. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej akademii nauk 1988, s. 15 – 39.
- ZARĘBA, Alfred: Śląskie teksty gwarowe (z mapką). Pod redakcją A. Zaręby. Kraków: Nakładem TMJP i Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach 1961. 160 s. mapa.

ŽILINČÍK, Ivan: Stručný náčrt osídlenia horných Kysúc a hraničných sporov o toto územie. In: Czadecka Ojcowizna. Praca zbiorowa pod redakcją Krzysztofa Nowaka. Lublin: Ośrodek Studiów Polonijnych i Społecznych PZKS 2000, s. 27 – 35.

ŽIGO, Pavol: Analógie a anomálie v substantívnej deklinácii slovanských jazykov. Bratislava: Veda 2012. 176 s.

Literatúra podľa skratiek

- ASJ I/1, ASJ I/2   Atlas slovenského jazyka. I/1. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť prvá: Mapy. Hlavný autor J. Štolc. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 314 s. I/2. Časť druhá: Úvod – komentáre – materiály. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 200 s. Časť druhá: Úvod – komentáre – materiály. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968. 200 s.
- ASJ II/1, ASJ II/2   Atlas slovenského jazyka. II/1. Flexia. Časť prvá: Mapy. Spracoval J. Štolc. Bratislava: Veda 1981. 316 s. II/2. Časť druhá: Úvod – komentáre. Bratislava: Veda 1978. 192 s.
- ASJ III/1, ASJ III/2   Atlas slovenského jazyka. III/1. Tvorenie slov. Časť prvá: Mapy. Autor F. Buffa. Bratislava: Veda 1981. 424 s. III/2. Časť druhá: Úvod – komentáre – dotazník – indexy. Bratislava: Veda 1978. 246 s.
- ČJA   Český jazykový atlas. 1 – 5. Red. J. Balhar (1 – 5) a P. Jančák (1 – 2). Praha: Academia 1992 – 2011. Dostupné na: <https://cja.ujc.cas.cz>.
- GH   KLEMENSIEWICZ, Zenon Ludwik – LEHR-SPLAWIŃSKI, Tadeusz – URBĄNCZYK, Stanisław: Gramatyka historyczna języka polskiego. Warszawa 1965. 596 s.
- HSSJ   Historický slovník slovenského jazyka. I. – VII. Vedecký red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991 – 2008.
- KSSJ   Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. doplnené a upravené vydanie. Bratislava: Veda 2003. 985 s.
- SESS   KRÁLIK, Ľubor: Stručný etymologický slovník slovenčiny. Bratislava: Veda 2015. 704 s.
- SSJ   Slovník slovenského jazyka. I. – VI. Vedecký red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 – 1968.
- SSSJ   Slovník súčasného slovenského jazyka. 1 – 3. Kolektív autorov. Bratislava: Veda 2006, 2011, 2015.
- SSN I   Slovník slovenských nárečí. I. A – K. Vedecký red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1994. 936 s.
- SSN II   Slovník slovenských nárečí. II. L – P (povzchádzať). Vedecký red. I. Ripka. Bratislava: Veda 2006. 1066 s.

Pramene a on-line verzie prameňov

Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Zdigitalizované originálne zápisy z obce Čierne z okresu Čadca. Dostupné na: <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/41365/edition/21181>.

Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Zdigitalizované originálne zápisy z obce Vysoká nad Kysucou z okresu Čadca. Dostupné na: <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/41433/edition/21277>.

Atlas językowy Śląska a Kartoteka Atlasu językowego Śląska. Dostupné na: <https://rcin.org.pl/dlibra/results?q=atlas+slaski&action=SimpleSearchAction&type=-6&p=0>.

Dialektologické dotazníky pre Slovensko (Skúmanie slovenských nárečí) z okresu Čadca. Archív dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave.

Dotazník pre výskum slovenských nárečí (Atlas slovenského jazyka). Evidenčné listy obcí z okresu Čadca. Archív dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave.

Dotazník pre výskum slovenských nárečí (Atlas slovenského jazyka). List 1. – 100. z okresu Čadca. Archív dialektologického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave.

Všeobecné skratky

c. d.	citované dielo
č.	číslo
napr.	napríklad
psl.	praslovanský; praslovančina
red.	redaktor, redaktori
resp.	respektíve, prípadne
roč.	ročník
s.	strana
tzv.	takzvaný

Iné znaky a symboly

- * hviezdička označuje jazykový jav, ktorý je rekonštruovaný metódami historickej jazykovedy, napr. psl. skupiny *тъ, *дъ
- > bolo motiváciou k, zmenilo sa na, napr. *ā > *a*, *īeu* > *e*, *y*
- nad grafémou označuje dlhú pozíciu samohlások pre staršie obdobie (približne do 13. storočia), napr. *ē > *on*

Summary

The territory of the Kysuce language (dialectal) area represents the area of intensive linguistic contacts of Slavic languages (dialects), which are close due to their origins. The peripheral character of the area enabled to petrify the original state of the dialects, in which archaisms have been preserved, and which reflect the older stage of development generally widespread in surrounding dialects.

The common feature of the dialects in the district of Čadca is their common origin and their belonging to the West Slavic languages. On the one hand, it is the area of the Border Upper Kysuce dialects, which traditional Slovak dialectology classifies as Slovak dialects. On the other hand, it is the territory where the Goral dialects are spoken, that are in terms of their development connected with Polish dialects.

The Border Upper Kysuce dialects are spoken in the upper Kysuce river basin in the line from Čadca to the west to the Slovak-Moravian border and to the northwest to the Slovak-Silesian border in the following localities: Čadca (except the city center, Goral settlements in the districts of Čadečka and Horelica as well as except settlement Dejovka in Milošová), Makov, Vysoká nad Kysucou, Korňa, Kornica, Klokočov, Turzovka (except the town centre), Olešná, Podvysoká, Staškov, Raková a Dlhá nad Kysucou.

The Kysuce Goral dialects are spoken in the area north of the town of Čadca towards the Polish border in the villages of Skalité, Čierne, Oščadnica, Svrčinovec and in two districts of Čadca – Horelica and a part of Čadečka. Until 2015, when the author of this monography published a partial study on the differential features of the Kysuce dialect, it has not been mentioned in any linguistic literature that Goral dialects are also spoken by the inhabitants of a more compact complex of some settlements of Čadečka. The Goral dialects in Kysuce are of Lesser Poland-Silesian origin, which distinguish them significantly from other Goral dialects; they are also much more archaic than other groups of Goral dialects.

The speakers of the Border Upper Kysuce and Kysuce Goral dialects are Slovaks. Their national identity is Slovak.

The subject of this monograph are the dialects of the upper Kysuce in the district of Čadca (except Zákopčie) – Border Upper Kysuce dialects and Kysuce Goral dialects as well as their synchronic state analysed on the basis of the dialectological material collected by the author of the monography. The analysis has been conducted comprehensively in the context of previous knowledge and interpretations, but also using hitherto unpublished archival records.

The theoretical and methodological concept of the monography is based on the findings published in the Atlas of Slovak Language I (1968). The second chapter of the work is devoted to the characteristics of the phonological system of dialects in the district of Čadca. Parts A and B provide a detailed and exhaustive description of current reflexes of the Proto-Slavic sounds, and thus the results and data obtained create continuity with the traditional descriptions of dialects of the upper Kysuce, presented by the scholarly

authorities in the Atlas (in its map and commentary section). In separate subchapters of the part C, the issue of occurrence of the sounds *e*, *ə* and *i*, *y*, the sounds *o*, *ɔ* and *u* and the allophone *ä* is raised. Special attention is paid to the alternants of Proto-Slavic nasal vowels, to vowel dispalatalizations and to the results of changes in the Proto-Slavic groups **tort-*, **tolt-* and **ořt-*, **oľt-* in the explored dialect area. Special subchapters deal with the set of sonorants, with a relatively rich system of sibilants, with mazurzenie (mazuration) and with peripheral elements of the vocal structures of the Border Upper Kysuce dialects and the Kysuce Goral dialects.

The synchronic-diachronic approach is consistently applied also in chapter III of the presented monograph, which allows the interpretation of the origin and variability of grammatical endings in contemporary systems of paradigms of nouns. As for the morphological level of the analysed dialects, some forms of adjectives and pronouns are dealt with selectively. Locally marked verb forms have not been omitted either. Within the set of substantives and adjectives, attention is paid to forms that are the result of analogous processes that tend to unify endings, which is a manifestation of simplification.

The pre-Slavic state was a support and starting point for explaining the diachrony of particular peculiarities of phenomena of vocal and consonantal structures, as well as phenomena of the morphological plan of the dialect of the upper Kysuce.

The analysed phenomena occurring in the dialects of the upper Kysuce are studied in their relation to Slovak dialects and to the immediately adjacent dialects of Polish and Czech origin. The author examines what unites them and what makes them different. Last but not least, archaic phenomena characteristic of the dialects of this peculiar region are observed. Chapters II and III are the main part of the book.

The dialectological material processed in this book is current material from almost the entire explored dialect area. The dialect material base was acquired by the author in fourteen villages, which is, from the territorial point of view, a relatively large area. Spontaneous talks of local dialect bearers were recorded, at the time of the research octogenarians and septuagenarians, in a smaller number of cases sexagenarians, who were born between 1917 and 1955. The advantage of the material is its immediate collecting on site, in a natural home environment.

Various sources were used to compare the synchronic state with previous knowledge about the studied dialects. In the set of material documents (which is incomparably more extensive than it was in the author's dissertation), the data of the phonological nature are predominant. This is because especially in the last century Czech, Slovak and Polish dialectologists were particularly interested in the phonological system of dialects in the upper Kysuce area in the Čadca district.

The monograph presents the author's manuscript, modified and supplemented on the basis of the reviewers' comments. The presented analyses, descriptions and new findings, based on the dialect material obtained by the author directly in the field and on all relevant scholarly works along with using the synchronic-diachronic method, give a comprehensive view of the internal dialectal differentiation of dialects in the area studied. This is not only a view of two developmentally different groups of dialects (dialects related to

Slovak and Polish dialects), but also the depicting of dialect peculiarities within the dialect group. The work is a solid scholarly basis for the reconstruction of the oldest basic developmental tendencies in the dialects of the studied area. The completion and systematization of all knowledge in this book form, in terms of systematic approach, creates a scholarly continuum. Using the methods of relative chronology and linguistic geography, it not only reveals and identifies the internal causes of language changes in the Border Upper Kysuce dialects and Kysuce Goral dialects, but it will also contribute to a better understanding of the dialects of the border areas in general.

The dialects of the upper Kysuce are an important part of the history of both the Slovak and Polish languages. It is generally known that it is dialects on the border of dialectal areas that bring interesting and especially useful knowledge not only from the Slovak, but also from the Slavic points of view.

Streszczenie

Obszar gwarowy na powiecie Czadca (Čadca) reprezentuje terytorium intensywnych kontaktów językowych pierwotnie bardzo sobie bliskich języków (dialektów) słowiańskich. Odległość geograficzna i stosunkowa odporność tego terytorium na różnego typu innowacje globalistyczne pozwoliła spetryfikować pierwotny stan dialektów, w których zachowano archaizmy i które odzwierciedlają ich starszy stan rozwojowy, szeroko rozpowszechniony w gwarach otaczających.

Cechą wspólną gwar na powiecie Czadca jest ich wspólne pochodzenie, przynależność do języków zachodniosłowiańskich. Z jednej strony chodzi o obszar gwar przygranicznych górnokisuckich, które tradycyjna dialektologia słowacka zalicza między gwary słowackie. Z drugiej strony chodzi o terytorium, na którym mówi się gwarami kisuckimi góralskimi, których faza rozwojowa do 15. wieku związana jest z gwarami polskimi.

Gwary przygraniczne górnokisuckie są używane w dorzeczu rzeki Kisuca (Kysuca) występując na linii od Czadcy na zachód do granicy słowacko-morawskiej i na północny zachód od granicy słowacko-śląskiej. Pojawiają się w następujących miejscowościach: Czadca (z wyjątkiem centrum miasta, osiedla góralskiego Czadeczka (Čadečka) i Gorelica (Horelica) a także osiedla Dejovka (Dejówka) w Milošovej, Maków (Makov), Wysoka nad Kisucą (Vysoká nad Kysucou), Korňa, Kornica, Klokočov, Turzówka (Turzovka, z wyjątkiem centrum miasta), Oleszna (Olešná), Podvysoká, Staszków (Staškov), Raková i Dlhá nad Kysucou.

Gwary kisuckie góralskie używane są w obszarze na północ od miasta Czadca w kierunku polskiej granicy we wsiach Skalite (Skalité), Czarne (Čierne), Oszczadnica (Oščadnica), Świerczynowiec (Svrčinovec), w obszarach miejskich Czadca – Gorelica i góralska część Czadeczki. Do tej pory (do 2015 roku) zanim opublikowaliśmy artykuł na temat najważniejszych zjawisk dialektu kisuckiego, w żadnej literaturze naukowej nie napisano, że mieszkańcy o wiele starszego osiedla Czadeczki mówią dialektem góralskim. Gwary góralskie w Kisucach mają pochodzenie małopolsko-śląskie. Pochodzeniem tym znacznie różnią się od innych gwar góralskich i są bardziej archaiczne niż inne grupy dialektów góralskich.

Użytkownikami gwar przygranicznych górnokisuckich i kisuckich gwar góralskich są Słowacy. Mają obywatelstwo słowackie i słowacką świadomość narodową.

Obiektem naszej monografii są gwary górnej części regionu Kisuca w powiecie Czadca (oprócz wsi Zakopce (Zákopčie)) – przygraniczne górnokisuckie i kisuckie dialekty góralskie, ich stan synchroniczny. Opis tego stanu opracowany jest na podstawie osobiście własnego materiału dialektologicznego bezpośrednio uzyskanego w terenie. Nasze interpretacje mieszczą się w kontekście dotychczasowej wiedzy, różnych podejść do tematu i wcześniej niepublikowanych zapisów archiwalnych.

Nasze założenia teoretyczne i metodologiczne wychodzą z wiedzy opublikowanej w Atlasie języka słowackiego I (1968). Drugi rozdział naszej pracy poświęcony jest charakterystyce systemu fonologicznego gwar na powiecie Czadca. W rozdziałach

A i B przedstawiamy szczegółowy i wyczerpujący opis aktualnych zmian fonetyczno-fonologicznych. Wyniki naszego badania i odzyskane dane nawiązują na tradycyjne opisy gwar górnych Kisuc, przedstawione przez autorytety naukowe w Atlasie (w części poświęconej mapom i komentarzom) i uzupełniają je. W rozdziale C w poszczególnych podrozdziałach poruszamy kwestie występowania dźwięków *e*, *a* i *i*, *y*, dźwięków *o*, *ɔ* i *u* oraz *ä*. W szczególności skupiamy się na odpowiednikach samogłosek nosowych, na przeprowadzonemu przegłosowi i rozwoju prasłowiańskich grup *tort*, *tolt* i *ořt* – a *ořt* – w badanych gwarach. W osobnych podrozdziałach piszemy o zestawie sonor, i o stosunkowo bogatym systemie spółgłosek przedniojęzykowych i środkowojęzykowych w gwarach na powiecie Czadca, o mazurzeniu i o innych jednostkach systemu głoskowego dialektów przygranicznych górnokisuckich i dialektów kisuckich góralskich. Na podstawie porównania zasobu głoskowego i szeregów fleksyjnych u schyłku doby prasłowiańskiej wspólnoty językowej (kiedy zaczynały się wydzielać w odrębną całość etniczno-językową plemiona) wyjaśniamy diachronię poszczególnych cech zjawisk struktur samogłoskowych i spółgłoskowych, a także zjawisk morfologicznych.

Konsekwentnie stosujemy podejście synchroniczno-diachroniczne w III. rozdziale prezentowanej monografii, które pozwala interpretować pochodzenie i zmienność zakończeń gramatycznych w obecnych systemach paradygmatów rzeczownikowych. Na poziomie morfologicznym badanych gwar wybieramy dla opisu niektóre formy przymiotników i pronomin. Nie opominamy też ciekawe formy czasowników. W ramach rzeczowników i przymiotników zwracamy uwagę na formy wynikające z procesów ekonomizacji językowej prowadzących do unifikacji zakończeń, jako rezultatu uproszczenia językowego.

Uwagę zwracamy również na archaiczne zjawiska, które charakteryzują gwary tego osobliwego regionu. Podajemy szczegóły tego, jak i czym są podobne i jak są zróżnicowane wzajemnie. Podajemy też dyferencjację zewnętrzną – jak i czym te gwary odróżniają się od bezpośrednio przylegających dialektów pochodzenia polskiego i czeskiego. Rozdziały II i III są główną częścią naszej książki.

W książce tej prezentowany materiał dialektologiczny jest materiałem z prawie całego obszaru, gdzie gwarę używano. Na bazę materiałową składają się dane, które odzyskaliśmy w czternastu miejscowościach (Czadca (Čadca) – jednostki administracyjne miasta Czadca Czadeczka (Čadečka), Gorelica (Horelica), Miloszowa (Milošová) –, Maków (Makov), Wysoka nad Kisucą (Vysoká nad Kysucou), Korňa (jednostka administracyjna wsi Miloszowa), Kornica, Klokočov, Turzówka (Turzovka), Oleszna (Olešná), Podvysoká, Staszków (Staškov), Raková, Skalite (Skalité), Czarne (Čierne), Oszczadnica (Oščadnica), Świerczynowiec (Svrčinovec)) razem w 106 osadach i to w latach 2000 – 2004, 2007, 2009 i 2012. Terytorium to stanowi stosunkowo duży obszar geograficzny. Nagrywaliśmy żywe przemówienia osób w gwarze lokalnej. Te nagrania trwają około 35,5 godziny. Mamy 43 wypełnionych kwestionariuszy. W ciągu badań największą liczbę informatorów miała grupa osób we wieku między 70 i 80 lat, mniejszą grupę tworzyły osoby ponad 60 lat. Zwróciliśmy się do 148 osób. Nasze badania całkowicie obejmowały praktykę gwarową osób urodzonych w latach 1917 – 1955. Zaletą naszego materiału jest jego aktualność, autentyczność i naturalność (ordo

naturalis) dzięki nagrywaniu wypowiedzi informatorów w ich naturalnym środowisku domowym.

W naszych opisach korzystamy z różnych źródeł informacji na temat badanych dialektów. Dane fonologiczne dominują w zbiorze danych (który jest nieporównywalnie większy niż w naszej rozprawie doktorskiej). Wynika to z faktu, że w ostatnim stuleciu dialektolodzy czescy, słowaccy i polscy byli specjalnie zainteresowani systemem fonetycznym dialektów na powiecie Czadcy.

Kierunek przedstawionej monografii został wskazany w naszej rozprawie doktorskiej. Niniejsza monografia jest wyższą wersją manuskryptu również dzięki modyfikacjom i uzupełnieniom zainicjowanym przez recenzentów. Zaprezentowane analizy, opisy i nowe odkrycia wywodzą się z aktualnego materiału dialektologicznego, bezpośrednio uzyskanego w terenie. Monografia reflektuje istotne prace naukowe dotyczące tematu, które korzystają z metody synchroniczno-diachronicznej, pokazując kompleksowy obraz wewnętrznego zróżnicowania gwar badanego obszaru. Pokazuje nie tylko odrębności dwóch grup różnych dialektów – związanych z gwarami słowackimi i polskimi. Pokazuje także odrębności w ramach jednej grupy gwarowej. Książka rzuca światło na współczesny stan gwar używanych na powiecie Czadcy.

Badane gwary – przygraniczne górnokisuckie i kisuckie dialekty góralskie – są ważnym składnikiem historii języka słowackiego jak i polskiego. Jest potwierdzone, że gwary na granicy obszarów dialektycznych przynoszą interesującą i szczególnie przydatną wiedzę nie tylko ze słowackiego, ale także słowiańskiego punktu widzenia.

Zawartość naszej monografii łączy na razie ostatnią aktualną bazę materiałową i wyargumentowane podejścia teoretyczne. Uzupełnieniem i usystematyzowaniem dotychczasowej wiedzy o temacie w jednej publikacji włączamy się w kontinuum naukowe. Stosując metody względnej chronologii i geografii językowej chcieliśmy nie tylko ujawnić wewnętrzne przyczyny zmian językowych w badanych gwarach na powiecie Czadcy. Lepszym zrozumieniem gwar przygranicznych chcieliśmy się przyczynić do lepszego zrozumienia tożsamości regionalnej, do dziś wyrażanej w tzw. mowie serca.

J A Z Y K O V E D N É
Š T Ú D I E   XXXVII

**Nárečia horných Kysúc
v okrese Čadca**

Anna Ramšáková

Príprava tlačových podkladov
Anna Ramšáková

Obálka
Jozef Michaláč

Zodpovedný redaktor
Pavol Kršák

Technický redaktor
Vladimír Radík

Prvé vydanie. Z tlačových podkladov Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra SAV vydala a vytlačila VEDA, vydavateľstvo
Slovenskej akadémie vied, Centrum spoločných činností,
Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, v roku 2020
ako svoju 4 527. publikáciu. 240 strán.
Náklad 150 výtlačkov.

ISBN 978-80-224-1845-4